

ISTRAŽIVANJE O PREPREKAMA KOJE SPREČAVAJU
RAZLIČITE DRUŠTVENE GRUPE U OSTVARIVANJU
JEDNAKIH PRAVA I MOGUĆNOSTI

Ugovor br: CN 2021/426-606 EuropeAid/140416/DH/SER/BA

“EU za ljudska prava i suzbijanje diskriminacije u Bosni i Hercegovini”

**ISTRAŽIVANJE O PREPREKAMA KOJE SPREČAVAJU
RAZLIČITE DRUŠTVENE GRUPE U OSTVARIVANJU
JEDNAKIH PRAVA I MOGUĆNOSTI**

Napomena:

Ova analiza je pripremljena uz finansijsku podršku Evropske unije. Njen sadržaj je isključiva odgovornost Raion doo i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

Finansira Evropska unija

Ugovor br: CN 2021/426-606 EuropeAid/140416/DH/SER/BA

EU ZA LJUDSKA PRAVA
U BOSNI I HERCEGOVINI

“EU za ljudska prava i suzbijanje diskriminacije u Bosni i Hercegovini”

ISTRAŽIVANJE O PREPREKAMA KOJE SPREČAVAJU RAZLIČITE DRUŠTVENE GRUPE U OSTVARIVANJU JEDNAKIH PRAVA I MOGUĆNOSTI

SADRŽAJ

Lista tabela i grafikona	7
I UVODNE NAPOMENE	9
I 1. Metodologija istraživanja	10
II DISKRIMINACIJA I POJAVNI OBLICI U BOSNI I HERCEGOVINI: NALAZI PRETHODNIH ISTRAŽIVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	11
II 1. SVEOBUH VATNOST PRAVNOG I STRATEŠKOG OKVIRA.....	12
II 1.1. Nacionalne manjine.....	14
II 1.2. Osobe sa invaliditetom.....	15
II 1.3. LGBTI osobe	17
II 1.4. Osobe starije životne dobi.....	18
II 2. INSTITUCIONALNI OKVIR I DJELOVANJE INSTITUCIJA.....	19
II 3. SVIJEST, POZNAVANJE PRAVA I POVJERENJE U MEHANIZAME ZAŠTITE	21
II 4. GRUPE ZA PODRŠKU	25
II 5. DRUŠTVENO KULTURNI KONTEKST	27
III RASPROSTRANJENOST I ISKUSTVA SA DISKRIMINACIJOM RANJIVIH GRUPA U BOSNI I HERCEGOVINI: NALAZI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA.....	29
METODOLOGIJA	30
DEMOGRAFSKA I SOCIO-EKONOMSKA STRUKTURA ISPITANIKA/CA.....	32
III 1. STAVOVI RANJIVIH GRUPA O RASPROSTRANJENOSTI DISKRIMINACIJE.....	34
Zaključak	37
III 2. DISKRIMINACIJA U PRISTUPU GRAĐANSKIM SLOBODAMA I POLITIČKIM PRAVIMA.....	38
III 2.1. Zaštita integriteta ličnosti	40
III 2.2. Sloboda i sigurnost.....	42
III 2.3. Jednakost pred zakonom.....	43
III 2.4. Sloboda kretanja	43
III 2.5. Pristupačnost javnih servisa	44
III 2.6. Biračka prava	44
III 2.7. Zaključak.....	45

III 3. DISKRIMINACIJA U OBLASTI SOCIJALNIH, EKONOMSKIH I KULTURNIH PRAVA.....	46
III 3.1. Pravo na rad i zapošljavanje.....	47
III 3.2. Pristup pravima u oblasti kulture.....	48
III 3.3. Pristup pravima iz oblasti okoliši.....	49
Zaključak	49
III 4. Poznavanje i iskustva sa mehanizmima zaštite od diskriminacije.....	51
III 4.1. Iskustvo sa mehanizmima zaštite od diskriminacije	53
III 4.2. Stavovi o efikasnosti sistema zaštite od diskriminacije	54
III 4.3. Zakonske prepreke za zaštitu od diskriminacije.....	56
III 4.4. Pravo na obrazovanje.....	57
Zaključak	58
IV ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	59
Literatura	63

LISTA TABELA I GRAFIKONA

- Tabela 1:** Struktura ispitanika/ca po kategorijama i spolu
- Grafikon 1:** Stepen obrazovanja ispitanika
- Grafikon 2:** Struktura ispitanika zaposlenih u institucijama
- Tabela 2:** Stavovi ispitanika o stepenu prisutnosti diskriminacije prema različitim ranjivim grupama
- Grafikon 3:** Rangiranje ispitanika za svaku od ciljanih grupa brojevima od jedan do pet, gdje je grupa koja je po njihovom mišljenju najizloženija diskriminaciji u Bosni i Hercegovini rangirana pod brojem 1.
- Tabela 3:** Stavovi ispitanika koja je od navedenih grupa najizloženija diskriminaciji
- Grafikon 4:** Postojanje svijesti o diskriminaciji ranjivih grupa
- Grafikon 5:** Stavovi ispitanika o učestalosti diskriminacije u oblasti građanskih sloboda i političkih prava
- Grafikon 6:** Stavovi ispitanika o trpljenju fizičkog nasilja na osnovu spola jer su pripadnici neke od ranjivih kategorija
- Grafikon 7:** Stavovi ispitanika o trpljenju nasilja i uvreda na osnovu spola jer su pripadnici neke od ranjivih kategorija
- Grafikon 8:** Percepcija ispitanika o njihovim pravima na slobodu i sigurnost
- Grafikon 9:** Percepcija ispitanika o pravu na jednakost pred zakonom
- Grafikon 10:** Percepcije ispitanika na pravo na slobodno kretanje, pravo na slobodno kretanje osoba sa invaliditetom te pravno na slobodno kretanje pripadnika LGBTI zajednice
- Grafikon 11:** Percepcije ispitanika kada je u pitanju pravo na pristupačnost, posebno percepcije Roma/Romkinja kada je u pitanju pravo na pristupačnost te pravo na pristupačnost osoba sa invaliditetom
- Grafikon 12:** Percepcije ispitanika o njihovim biračkim pravima, posebno kada su u pitanju žene žrtve nasilja na osnovu spola kao i osobe sa invaliditetom
- Grafikon 13:** Percepcije ispitanika o neravnopravnom tretmanu ili diskriminaciji iz uživanja različitih socijalno ekonomskih prava
- Grafikon 14:** Stavovi ispitanika o izloženosti predrasudama zbog svog ekonomskog i socijalnog statusa
- Grafikon 15:** Percepcije ispitanika o diskriminaciji u oblasti kulturnih prava
- Grafikon 16:** Percepcije ispitanika o neravnopravnom tretmanu ili isključenju u oblasti ekoloških prava
- Grafikon 17:** Poznavanje centralnih institucija za provođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije u BH od strane ispitanika
- Grafikon 18:** Poznavanje su institucije nadležnih za provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini
- Grafikon 19:** Izloženost nekoj vrsti diskriminacije i prijava diskriminacije – stavovi ispitanika
- Grafikon 20:** Glavni razlozi /prepreke ispitanika za neprijavlivanje diskriminacije
- Grafikon 21:** Percepcije ispitanika o adekvatnosti sistema zaštite od diskriminacije na osnovu spola generalno, kada su u pitanju pripadnici LGBTI zajednice te žene žrtve nasilja na osnovu spola
- Grafikon 22:** Percepcije ispitanika o postojanju adekvatnog sistema zaštite od diskriminacije na temelju seksualne orijentacije/rodnog identitet generalno, kada su u pitanju Romi/Romkinje te pripadnici LGBTI zajednice
- Grafikon 23:** Stavovi ispitanika koji zakoni iz oblasti socijalnih i ekonomskih prava trebaju biti izmijenjeni i/ili usklađeni sa standardima EU

I UVODNE NAPOMENE

Diskriminacija u Bosni i Hercegovini zabranjena je Ustavom Bosne i Hercegovine, entitetskim i kantonalnim ustavima i Statutom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, međunarodnim konvencijama i domaćim zakonodavstvom. **Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine** garantuje ravnopravnost spolova svima i u svim sferama društva, uključujući, ali ne ograničavajući se na obrazovanje, ekonomiju, zapošljavanje i rad, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, sport, kulturu, javni život i medije. **Zakon o zabrani diskriminacije** usvojila je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2009. godine, a izmijenjen i dopunjen je 2016. godine. Cilj oba zakona je jačanje mehanizama Bosne i Hercegovine namijenjenih za borbu protiv diskriminacije, posebno diskriminacije osoba ranjivih socijalnih kategorija.

Prema članu 2. **Zakon o zabrani diskriminacije** „Diskriminacijom će se, u smislu ovog zakona, smatrati svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditet, starosna dob, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života”

Ipak, imajući u vidu da se diskriminacija javlja u različitim oblicima percepcija građana/ki Bosne i Hercegovine o diskriminaciji i njihovom stavu i razumijevanju diskriminacije. Kao rezultat toga, diskriminacija je prisutna, posebno kod ranjivih osoba. U Kompilaciji UN preporuka također se navodi da je pregled stanja ljudskih prava ranjivih skupina od strane nekoliko međunarodnih tijela rezultirao osnovnim nizom preporuka koje zahtijevaju provedbu mjera za uklanjanje diskriminacije, točnije: osobe s invaliditetom, Romi, djeca i LGBTI populacija, izbjeglice, raseljene osobe, tražitelji azila, radnici migranti, što je ponovljeno s novim preporukama temeljenim na Općoj reviziji ljudskih prava u Bosni i Hercegovini za treći ciklus 2019. godine i temeljem Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (2018.) koji preporučuje punu provedbu postojećih i izrada novih zakonskih rješenja, pomoć financirana na adekvatan način (pravna i druga pomoć) te jasne i valjane procedure, u skladu s međunarodnim standardima za sve ranjive skupine te ponoviti obveze učinkovitije zaštite ranjivih skupina.

Istraživanje o preprekama koje sprečavaju različite društvene grupe u ostvarenju jednakih prava i mogućnosti, s posebnim akcentom na romsku populaciju sprovedeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije, a u okviru projekta “**EU za ljudska prava i suzbijanje diskriminacije u Bosni i Hercegovini**”, s ciljem utvrđivanja prepreka koje građanima i građankama stoje na putu u ostvarivanju njihovih prava. Projektom se osigurava tehnička podrška Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agenciji za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine i gender centrima vlada Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Instituciji Ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini.

Rezultati istraživanja doprinijeće ostvarivanju rezultata ovog projekta koji se ogledaju u jačanju kapaciteta institucija u ostvarivanju njihovih prava, kao i podizanju svijesti javnosti o kršenjima ljudskih prava, uključujući diskriminaciju i podizanje svijesti o mehanizmima zaštite ljudskih prava. Osim toga, rezultati istraživanja, pomoći će institucijama da odrede prioriteta polja djelovanja u budućnosti kada je riječ o unapređenju položaja ranjivih grupa i ciljeve budućih javnih kampanja kojima će se ciljati ove grupe, ali i širu javnost.

S obzirom na veliki broj dosadašnjih istraživanja o stanju ljudskih prava različitih društvenih grupa u Bosni i Hercegovini, istraživanje je sprovedeno analizom raspoloživih istraživanja i dokumenata, dok je empirijski dio istraživanja sproveden anketiranjem ranjivih društvenih grupa te ciljanim, polustrukturiranim intervjuima sa predstavnicima organizacija civilnog društva i relevantnih nadležnih institucije.

I 1. Metodologija istraživanja

Predmet istraživanja je ispitivanje prepreka koje sprečavaju pet društvenih grupa (osobe s invaliditetom, starije osobe, romska manjina, ranjive skupine žena¹ i LGBTI osobe) da ostvare jednaka prava i mogućnosti u ostvarivanju tri grupe temeljnih prava:

1. **Građanske slobode i politička prava** uključuju sljedeće skupine posebnih prava: pravo na slobodu i sigurnost osobe; pravo na zaštitu od diskriminacije; slobodu vjere i uvjerenja; sloboda mišljenja i izražavanja; slobodu medija i informacija; slobodu okupljanja i udruživanja; jednakost pred zakonom; pravo na sudski postupak; pravo na privatnost; slobodu kretanja itd.
2. **Socijalna i ekonomska prava** uključuju najmanje sljedeća prava: pravo na brak i obitelj; slobodu od prisilnog braka; pravo na obrazovanje; pravo na rad i zapošljavanje; pravo na poduzetništvo; pravo na vlasništvo; pravo na socijalnu pomoć i zaštitu itd.
3. **Kulturna i ekološka prava** uključuju prava nacionalnih manjina; pravo na kulturnu autonomiju; pravo na zdrav okoliš, zdravu prehranu itd.

Cilj istraživanja je identifikovanje prepreka koje sprečavaju različite skupine u društvu da ostvare jednaka prava i mogućnosti.

U izradi ovog istraživanja korišten je kombinirani model istraživanja, odnosno kombinirana je kvantitativna i kvalitativna metoda kroz meta analizu raspoloživih informacija koji ukazuju na pojavu i prepreke s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, starije osobe, romska manjina, ranjive skupine žena² i LGBTI osobe.

1 Predložen uži izbor je za žene žrtve seksualnog nasilja, žene s invaliditetom i žene Romkinje, koje će biti svakako indirektno uključene.

2 Predložene su ranjive skupine žena: žrtve seksualnog nasilja i indirektno žene sa invaliditetom i žene Romkinje

II DISKRIMINACIJA I POJAVNI OBLICI U BOSNI I HERCEGOVINI: NALAZI PRETHODNIH ISTRAŽIVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Meta analiza obuhvatila je analizu i sintezu izvještaja domaćih institucija, organizacija civilnog društva i međunarodnih organizacija. Analiza je posmatrala pet oblasti koje potencijalno predstavljaju izvor prepreka za ostvarivanja prava ranjivih grupa. To su:

- **Sveobuhvatnost pravnog i strateškog okvira** – u kojoj mjeri je definisan podržavajući pravni okvir za ljudska prava i rodnu ravnopravnost
- **Svijest, poznavanje prava i mehanizama zaštite** – u kojoj mjeri su nosioci prava upoznati sa pravima i mehanizmima zaštite
- **Institucionalni okvir i djelovanje institucija**
- **Grupe za podršku** – da li postoje i kako djeluju vaninstitucionalne grupe za podršku (npr. Organizacije civilnog društva, poput udruženja ranjivih grupa ili udruženja za zaštitu ljudskih prava ili pružanje pravne pomoći)
- **Društveno-kulturni kontekst** – u kojoj mjeri društveno-kulturni kontekst štiti ranjive grupe, podržava ih da prijave kršenje prava, sprečava diskriminaciju i viktimizaciju.

Pregledano je 27 publikacija iz perioda 2019. do 2021. godine, uz izuzetno uključivanje ranijih publikacija u slučaju nedostatka izvora u ovom referentnom periodu. Nalazi meta-analize su omogućili kontekstualizaciju i validaciju nalaza anketiranja te kreiranje preporuka za djelovanje.

II 1. SVEOBUH VATNOST PRAVNOG I STRATEŠKOG OKVIRA

Analizirani izvještaji sugerišu da u Bosni i Hercegovini postoji solidan strateški i pravni okvir za zaštitu ljudskih prava i rodnu ravnopravnost, uz potrebu daljeg usklađivanja pojedinačnih propisa u pojedinim oblastima sa međunarodnim standardima i potrebom za donošenjem strateških i operativnih planova.

Ljudska prava su zaštićena, a diskriminacija zabranjena Ustavom Bosne i Hercegovine, entitetskim i kantonalnim ustavima i Statutom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, međunarodnim konvencijama koje je ratifikovala Bosna i Hercegovina i koje su sastavni dio ustava, kao i domaćim zakonodavstvom. Kako ključna dva zakona pominju se Zakon o zabrani diskriminacije (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 59/09 i 66/16), koji je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine 2009. godine, a izmijenjen i dopunjen je 2016. godine te Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 16/03 i 102/09) garantuje ravnopravnost spolova svima i u svim sferama društva, uključujući, ali ne ograničavajući se na obrazovanje, ekonomiju, zapošljavanje i rad, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, sport, kulturu, javni život i medije.

Bosna i Hercegovina je prihvatila 30 međunarodnih konvencija i protokola o zaštiti ljudskih prava Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope, koje je obavezna poštovati i o čijem sprovođenju izvještava komitete za praćenje³. Četrnaest konvencija o ljudskim pravima je integrisano u Ustava Bosne i Hercegovine (Aneks 1). Analizirani izvještaji Bosne i Hercegovine prema komitetima za praćenje, kao i pregledane analize upućuju na to da je Bosna i Hercegovina kontinuirano radila na izgradnji zakonskog okvira uz potrebu daljeg unapređenja, prilagođavanja kontekstu i potrebom za njihovom operacionalizacijom. U ovom izvještaju nemoguće je nabrojati sva domaća zakonska rješenja koja govore o prava pet ranjivih grupa (Romi, žene žrtve nasilja, lica sa invaliditetom, starije i LGBTI osobe), ali će u ovom poglavlju biti istaknute ključne crte zakonskog okvira koji je relevantan za svaku od ovih grupa.

Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini nadograđuje okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim osobama u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije, između ostalog, na osnovu spola. U postupku izmjena i dopuna Zakona izvršeno je njegovo usklađivanje s direktivama Evropske unije (EU). Zakonom o zabrani diskriminacije štite se građani Bosne i Hercegovine od diskriminacije u svim oblastima života kao što su rad i zapošljavanje, socijalna i zdravstvena zaštita, pravosuđe i uprava, stanovanje, javno informiranje, obrazovanje, sport, kultura, nauka i gospodarstvo. Isto tako, Zakon zabranjuje seksualno i svaki drugi oblik uznemiravanja, mobing, segregaciju i poticanje na diskriminaciju.

Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola i polne orijentacije u svim sferama života. U ovom kontekstu, i različite vrste nasilja po osnovu pola se smatraju oblicima diskriminacije, odnosno kršenjem ljudskih prava.

³ Okvirni program izvještavanja o provođenju međunarodnih ugovora o ljudskim pravima za period 2020.-2025. godina, str. 6-14

Evropska komisija u izvještaju o Bosni i Hercegovini za 2021. godinu⁴ ocjenjuje da je zakonski i institucionalni okvir za zaštitu osnovnih ljudskih prava u velikoj mjeri uspostavljen. Izvještaj, ipak ukazuje na stagnaciju u smislu donošenja sveobuhvatnih državnih strategija o ljudskim pravima i zabrani diskriminacije, nedostatka strategija u vezi sa diskriminacijom pri zapošljavanju i socijalnoj politici, nedovoljno efikasnu primjenu Zakona o zabrani diskriminacije i nepouzdanu prikupljanje podataka.

Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE) ističe da je usvajanjem Zakona o zabrani diskriminacije dodatno upotpunjen zakonski okvir za zaštitu ljudskih prava, kao i da je na cjelovit način uređeno pitanje zaštite osoba od diskriminacije. Iako ustavi Bosne i Hercegovine i entiteta, kao i drugi propisi zabranjuju diskriminaciju, ovaj zakon je “jedini pravni akt koji sadrži materijalno-pravne odredbe kojima se određuju različiti oblici diskriminacije, zabranjuje diskriminacija po najširem broju osnova u svim oblastima javnog i privatnog života”, a “novina u ovom zakonu je pitanje preraspodjele tereta dokazivanja u odnosu na parnični postupak”. Zakonom se uvodi postupak pred Institucijom Ombudsmana, kao i propisuju odgovarajući sudski postupci. Zakon o ravnopravnosti polova eksplicitno zabranjuje diskriminaciju zasnovanu na polu i seksualnoj orijentaciji i zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju zasnovanu na polu, rodno zasnovano nasilje u javnoj i privatnoj sferi i viktimizaciju. Izvještaji Institucije Ombudsmana Bosne i Hercegovine ističu kako i Zakoni o radu u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske dodatno preciziraju oblasti diskriminacije, mobinga i seksualnog uznemiravanja.

Prema izvještaju Evropske unije, **Bosna i Hercegovina nije preduzela za 2022. godinu Bosna i Hercegovina još uvijek nije poduzela nikakve korake u usvajanju sveobuhvatnog okvira politike o promociji i uživanju ljudskih prava, uključujući cjelodržavne strategije o ljudskim pravima, nediskriminaciji i zaštiti manjina.** Shodno tome, zaštita ljudskih prava i dalje je neujednačena širom zemlje.

Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava treba dopuniti kako bi se unaprijedila nezavisnost i efektivnost ovog tijela i njegovo djelovanje kao preventivnog mehanizma protiv torture i lošeg postupanja. Tročlani sastav i donošenje odluka konsenzusom također treba revidirati u srednjoročnom periodu kako bi se osiguralo efektivno djelovanje institucije. U 2020, Institucija je zaprimila 2716 žalbi (što je manje u odnosu na 3218 u 2019. godini). Izdato je 270 preporuka u 312 predmeta, što je manje u odnosu na 304 u 174 predmeta iz 2019. Ombudsmeni nisu koristili mogućnost da pokreću prekršajne postupke zbog nepoštivanja preporuka u prethodnih pet godina, niti su inicirali ili intervenirali u upravnim i sudskim postupcima.

Govor mržnje sankcionisan je kroz četiri krivična zakonika u zemlji. Zakonodavstvo na nivou entiteta kriminalizuje govor mržnje samo ako on izaziva nacionalnu, vjersku i rasnu mržnju i još uvijek treba da bude usklađen sa EU *acquis*. Propust da se djela identifikuju kao zločini iz mržnje i visok teret dokazivanja, otežavaju utvrđivanje namjere i dovode do malog broja optužnica i presuda. Zabilježeno je 199 etnički motivisanih incidenata i 3 presude u 2020. godini, u poređenju sa 131 incidentom i 1 presudom u 2019. godini i 121 incidentom i 2 presude u 2018. Osam sudskih postupaka su još uvijek u toku. Izvještaj ukazuje potrebu da vlasti preduzmu mjere protiv govora mržnje posebno u javnom diskursu, a ukazuje se i na nepostojanje praćenja i zaštite od govora mržnje u online prostoru.

4 Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2022. uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija Saopštenje o politici proširenja EU-a za 2022

Prema Izvještaju EU za 2022.godinu, bez sveobuhvatnog pokrića i jasnih minimalnih zajedničkih standarda, pravo na pravnu pomoć i dalje se nejednako omogućava, na štetu najugroženijih. Potrebna je analiza potreba da se utvrde potrebe i prevaziđu jazovi koji postoje u ostvarivanju prava na jednak pristup pravdi za sve, bez obzira na mjesto prebivališta.

Nema napretka u usklađivanju zakonskog okvira sa EU *acquis* o zaštiti podataka. Bosna i Hercegovina je potpisala Protokol 223 Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti pojedinaca od automatske obrade ličnih podataka, koji čeka na ratifikaciju.

II 1.1. Nacionalne manjine

Pravni okvir za zaštitu prava **nacionalnih manjina** u Bosni i Hercegovini čine: međunarodne konvencije o ljudskim pravima, uključujući i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Evropsku socijalnu povelju Savjeta Evrope, Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina, ustave Bosne i Hercegovine i entiteta, te zakoni o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u na nivou Bosne i Hercegovine, u entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine te Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini. Zakoni o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina definišu politička prava, ekonomsko-socijalna i kulturna prava, pravo na korištenje simbola, pravo na obrazovanje, informisanje, kao i obaveze institucija da finansijski podrže rad organizacija nacionalnih manjina.

Ovi zakoni Romima priznaju status nacionalne manjine. Međutim, nije učinjen pomak ka ustavnim promjenama koje bi doprinijele izjednačavanju nacionalnih manjina u pravima sa konstitutivnim narodima kada je riječ o pasivnom biračkom pravu⁵. Pripadnici/e nacionalnih manjina ne mogu se kandidovati za mjesta člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, dok garantovane kvote za nacionalne manjine postoje samo kod sprovođenja lokalnih izbora (opštinske/općinske i gradske skupštine/vijeća) te su zagarantovana mjesta u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine i Narodnoj skupštini Republike Srpske. Određeni broj kantona je izmijenio svoje ustave te je također utvrdio zagarantovana mjesta za pripadnike nacionalnih manjina.

O određenim pomacima u Federaciji Bosne i Hercegovine u pravnom okviru za ostvarivanje prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja, govore izvještaji nevladinih organizacija, gdje je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine u 2021. g. usvojila Odluku o usvajanju programa utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava „Tekući transfer drugim nivoima vlasti i fondovima – zdravstvena zaštita Roma u Federaciji Bosne i Hercegovine“ čija je svrha pružanje adekvatne zdravstvene zaštite osobama romske nacionalnosti koji nemaju stalno prebivalište, odnosno boravište u Federaciji Bosne i Hercegovine, pod jednakim uslovima kao i za ostale grupacije stanovništva koje su izložene povećanom riziku od obolijevanja⁶.

5 Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za 2021. godinu: politički kriteriji (2022), Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, str. 7 | 8

6 Ibid str 38.

II 1.2. Osobe sa invaliditetom

Kada je riječ o osobama sa invaliditetom, uz opšte konvencije o ljudskim pravima, najznačajniji dokument međunarodnog javnog prava je **Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom** (stupila na snagu u Bosni i Hercegovini 2010. godine), koja zabranjuje diskriminaciju i zahtijeva omogućavanje prava i dostojanstva u svim oblastima života, te se posebno bavi i pitanjima žena i djece sa invaliditetom.

Domaći zakonski okvir u oba entiteta obuhvata zakone o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, kojim se na sistemski način uređuje oblast profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba i koji na ravnopravan način tretira osobe s invaliditetom bez obzira na vrstu i način nastanka invaliditeta.

Strateški okvir obuhvata „**Politiku u području invalidnosti u Bosni i Hercegovini**“, koja daje smjernice za jačanje socijalne uključenosti osoba s invaliditetom u svim oblastima života, a usvojene su i strategije na nivou entiteta - Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016. - 2021.“ i „Strategija unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj 2017. - 2026.“, dok Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine nema strateški dokument za osobe s invaliditetom.

U Bosni i Hercegovini je i dalje prisutan različit pravni tretman osoba s invaliditetom po uzroku nastanka invaliditeta, pri čemu lica koja su tokom rata stekla invaliditet, uživaju znatno veći obim prava od onih koja su isti invaliditet stekle prije ili nakon rata. Zbog različitih zakonskih rješenja, postoje i razlike i u statusu i obimu prava koja lica sa invaliditetom ostvaruju u različitim administrativnim jedinicama.

U Bosni i Hercegovini ne postoji jasna politika koja bi uredila pitanje pristupačnosti. Ovo područje je uređeno relevantnim zakonima i podzakonskim aktima ali nije jasan stepen njihove provedbe. Institucija Ombudsmena je izradila Specijalni izvještaj „**Pristupačnost radnih prostora zakonodavnih tijela u Bosni i Hercegovini osobama sa invaliditetom**“ te izvještaj o realizaciji preporuka kojima je utvrđeno stanje te izdate preporuke za osiguravanje pristupačnosti zakonodavnih tijela.

Propisi u oblasti zaštite i spašavanja ljudi u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine, prepoznaju potrebu žurnog spašavanja određenih grupa ljude, uključujući i osobe sa invaliditetom (ali ne i u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine). Izvještaj ukazuje na nedostatak komunikacijskih alata i aplikacija koje bi bile pogodne za korištenje za osobe sa invaliditetom u hitnim situacijama.

Izvještaj Evropske unije o Bosni i Hercegovinu za 2022. godinu⁷ Osobe sa invaliditetom ostaju među najugroženijim grupama i nije bilo napretka u rješavanju problema koji su prethodno identifikovani, uključujući u pogledu lišavanja pravne sposobnosti, diskriminacije na osnovu statusa, pristupačnosti objekata. Oba entiteta su usvojila strateške okvire za osobe sa invaliditetom. Zakon i dalje dozvoljava da osobe sa invaliditetom budu lišene poslovne sposobnosti u sudskom postupku – kršeći međunarodne konvencije. Država treba da pređe sa pristupa zasnovanog na statusu (prioritet imaju ratni veterani i civilne žrtve rata) na pristup zasnovan na potrebama, sa jedinstvenom definicijom invaliditeta i usklađenim kriterijumima za invaliditet, pravima i standardima socijalne zaštite širom Bosne i Hercegovine. Žene žrtve nasilja na osnovu spola

⁷ Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2022. uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija Saopštenje o politici proširenja EU-a za 2022

Izveštaji o ravnopravnosti spolova i primjeni međunarodnih dokumenata u oblasti sprečavanja diskriminacije žena⁸ ukazuju na kontinuirano unapređivanje zakonskog i strateškog okvira. Uz opšte konvencije o ljudskim pravima, **Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW), Pekinške deklaracije i platforme za akciju**, Bosna i Hercegovina je među prvim zemljama u Evropi ratifikovala **Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulsku konvenciju)**.

Izrađen je i usvojen treći po redu **Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2018-2022**, sa strateškim ciljevima, programima i mjerama za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada. Usvojen je i treći Akcioni plan za implementaciju Rezolucije Ujedinjenih nacija 1325 za period 2018-2022. Donošenjem novih Zakona o radu u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj poboljšali su standarde za ravnopravnost polova i zaštitu od diskriminacije i nasilja.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici su doneseni u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpske kao posebno zakonodavstvo koje se bavi isključivo i na sveobuhvatan način zaštitom žrtava od nasilja u porodici. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske je donesen 2012. godine, a posljednje izmjene je pretrpio 2019. godine. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine je donesen 2013. godine. **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko-Distrikta Bosne i Hercegovine** usvojen je 2018 godine. Ovi zakoni će biti detaljnije elaborirani u relevantnim dijelovima Izvještaja.

Usvojen je novi Krivični zakonik Republike Srpske, usklađen sa standardima iz Istanbulske konvencije, i sadrži tri nova krivična djela i to: genitalno sakaćenje žena, uhođenje/proganjanje i seksualno uznemiravanje. Izmjene i dopune Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine su toku. U Republici Srpskoj su razvijene mjere za žene na selu, kroz AP za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj do 2015., kao posebne privremene mjere za žene na selu u okviru Strateškog plana ruralnog razvoja 2009-2015. godine. To je bila posebno ciljana javna politika, zasnovana na pokazateljima na terenu, obuhvatila je različite mjere u oblasti ekonomskog osnaživanja, obrazovanja, obuka, poboljšanja kvaliteta života i pristupa osnovnim uslugama, zaštitu od nasilja, društveno jačanje uloge žena na selu i njihovo učešće u donošenju odluka. Mjere za žene na selu dio su Strateškog plana razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske za period 2016-2020. godina.

Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine iz 2016., predviđeno je formiranje posebne komisije kao neovisnog stručnog tijela koje će davati stručno mišljenje je li podnositelj zahtjeva žrtva seksualnog zlostavljanja i silovanja, a radi utvrđivanja statusa civilnih žrtava rata.

CEDAW komitet u svojim preporukama iz 2019. godine uočava napredak u normativnom okviru, u vezi sa unapređenjem Zakona o zabrani diskriminacije, koji sada uključuje definicije uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, unapređenje normativnog okvira o besplatnoj pravnoj pomoći, podršci žrtvama trgovine ljudima, Zakona o azilu koji sprečava diskriminaciju na osnovu pola, unapređenje krivičnog zakonodavstva koji uvode krivična djela seksualnog nasilja u ratu i strože kazne za počiniocima trgovine ljudima, kao i donošenje strategija oblasti rodne ravnopravnosti i sprečavanja nasilja nad ženama. S druge

8 Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u Bosni i Hercegovini u okviru procesa Peking +25 (2019), Izvještaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) (2020)

strane kontinuirano se ističe potreba ugradnje zabrane svih oblika diskriminacije žena u Ustav Bosne i Hercegovine, kao i potreba usklađivanja zakona na upravnim nivoima entiteta, kantona i Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine.

II 1.3. **LGBTI osobe**

Kada je riječ o **LGBTI osobama**, bilježi se najmanji napredak u usklađivanju pojedinačnih propisa sa opštim konvencijama o ljudskim pravima i obavezama iz Zakona o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine.

Zabrana diskriminacije LGBTI osoba regulisana je Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, koji ipak ne uspostavlja jasne mehanizme zaštite LGBTI osoba, i **Zakonom o zabrani diskriminacije**, koji eksplicitno štiti LGBTI osobe od diskriminacije navodeći seksualnu orijentaciju, rodni identitet i polne karakteristike među zabranjene osnove diskriminacije (uvedeno izmjenama i dopunama 2016. godine). Međutim, uprkos obavezi usklađivanja propisa na svim nivoima sa ovim zakonima, godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini (Rozi izvještaj) navodi da i dalje veliki broj zakona ne uključuje seksualnu orijentaciju, rodni identitet i polne karakteristike u zabranjene osnove diskriminacije⁹.

Na 54. sjednici, održanoj 28.07.2022. godine, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, usvojilo je **Akcionni plan za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBT osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021. – 2024. godine**. Akcionni plan je utvrdio četiri strateška cilja koja teže osiguravanju postojanja efikasnih mehanizama zaštite od diskriminacije i zločina iz mržnje za LGBTI osobe, osigurati jednaka prava LGBTI osobama u svim oblastima javnog i privatnog života, razvijanju svijesti o potrebi za suzbijanjem predrasuda i stereotipa o LGBTI osobama te opći cilj koji se odnosi na praćenje i izvještavanje.

Međusobni odnosi istospolnih partnera i njihove životne zajednice nisu normirane ni u jednoj administrativnoj jedinici u Bosni i Hercegovini, što onemogućava LGBTI osobama ustavima zagantovana prava koja se odnose na ličnu slobodu i sigurnost, na privatni i porodični život, odnosno dom, na zasnivanje porodice, zaštitu stečene imovine ili na slobodu kretanja i prebivališta. Izvještaj ističe da je jedino u Federaciji Bosne i Hercegovine pokrenuto institucionalno djelovanje na regulisanju položaja istospolnih partnerstava kada je 2020. s radom počela Interresorna radna grupa koja će izvršiti analizu propisa u okviru kojih istospolni parovi iz životne zajednice mogu ostvariti svoja prava. Nakon duže pauze tokom pandemije COVID-19, radna grupa je 2021. godine donijela zaključke sa prijedlogom Vladi za usvajanje zakona o životnim zajednicama osoba istog pola (Rozi izvještaj 37 i 38.). Izvještaj generalno ukazuje na nedostatak pravnog osnova u domaćem zakonskom okviru na osnovu kojeg bi se efikasnije mogla tražiti i ostvarivati zaštita prava LGBTI osoba. **Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je u oktobru usvojila zaključak da je potrebno donijeti zakon kojim će se urediti prava i obaveze istospolnih partnera.**

⁹ Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini Autori_će i priređivači_će: Amil Brković, Branko Čulibrk, Delila Hasanbegović, Dina Bajraktarević, Jozo Blažević, Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2022

II 1.4. Osobe starije životne dobi

U zakonodavnom okviru Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta **starijom osobom** smatra se osoba starija od 65 godina (muškarac) odnosno 60 godina (žena), a starosna granica uglavnom se veže za ostvarivanje prava na starosnu penziju sa 65 godina života uz druge uslove. U oba entiteta donesene su strategije za unapređenje položaja starijih osoba (Strategija za unapređenje položaja starijih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine 2018.-2027, a u Republici Srpskoj, Strategija za unapređenje položaja starijih lica u Republici Srpskoj od 2019. do 2028. godine).

Osnovni njihovi motivi su stvaranje povoljnijih uslova za pomoć u savladavanju socijalno-ekonomskih teškoća starijih lica i obezbjeđivanje zdravog i aktivnog starenja i očuvanje mentalnog zdravlja starijih lica. Prema drugom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine o primjeni Madridskog akcionog plana za starenje u Bosni i Hercegovini je prihvaćena, „**Dekada zdravog starenja 2020.-2030.**“ radi unapređenja života starijih ljudi, njihovih porodica i zajednica u kojima žive¹⁰, sa svim njenim prioritetima o novom politikama za duži život, prikupljanju podataka i promovisanju istraživanja o potrebama starijih osoba, organizovanju dugotrajne zdravstvene i socijalne zaštite prilagođene potrebama starijih osoba i obezbjeđenju resursa za provođenje integrisane brige za starije osobe. Kao ključne elemente zakonskog okvira izvještaj ističe zakone o penzijsko invalidskom osiguranju, zakonima koji regulišu oblast socijalne i zdravstvene zaštite te novije izmjene propisa iz oblasti rada kojima se penzionerima omogućava radno angažovanje na povremenim i privremenim poslovima.

¹⁰ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2021), Drugi periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni Madridskog akcionog plana za starenje, str 30.

II 2. INSTITUCIONALNI OKVIR I DJELOVANJE INSTITUCIJA

Analizirane publikacije ukazuju da je zakonskim okvirom za ostvarivanje ljudskih prava, zaštitu od diskriminacije i rodnu ravnopravnost definisan i institucionalni okvir i propisane nadležnosti institucija. Međutim, primjena propisa značajno zaostaje u odnosu na kršenja ljudskih prava i diskriminaciju o kojoj svjedoče ranjive grupe u praksi, a razlozi su ograničena finansijska sredstva i nedovoljno razvijena svijest u institucijama za odgovarajuću primjenu propisa u praksi. Izvještaji identifikuju primjere dobre prakse u svim oblastima, ali su oni još uvijek ograničenog dometa ili su projektno zasnovani.

Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine definisana je nadležnost **Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice**, koja između ostalog obuhvata praćenje, provođenje i izvještavanje o međunarodnim konvencijama i drugim dokumentima iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda i koordinaciju i pripremu izvještaja prema domaćim institucijama i međunarodnim tijelima, kreiranje i provođenje aktivnosti na ispunjavanju obaveza Bosne i Hercegovine u pogledu prijema u euroatlantske integracije, a posebno u vezi sa primjenom Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i njenim protokolima, uspostavljanje i funkcioniranje agenta Savjeta ministara Bosne i Hercegovine pred Evropskim sudom za ljudska prava, uspostavljanje i funkcioniranje Agencije za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini i staranje o ravnopravnosti spolova, praćenje, izradu i distribuiranje informacija o standardima, ostvarenjima i aktivnostima u oblasti ljudskih prava; saradnju sa vjerskim zajednicama, nacionalnim manjinama, organizacijama civilnog društva, prikupljanje, sistematiziranje, publikovanje i distribuiranje svih podataka iz nadležnosti ministarstva.

Ministarstvo ne postupa po pritužbama u vezi sa kršenjem ljudskih prava koje podnose građani, ali radi sa građanima i upućuje ih na adrese institucija nadležnih za postupanje. Zakon o zabrani diskriminacije definiše da je Ministarstvo je dužno prikupljati podatke o pojavnim oblicima diskriminacije i najmanje jednom godišnje izvještavati, posredstvom Savjeta ministara Bosne i Hercegovine, Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije te po potrebi sačinjavati i posebne izvještaje koji sadrže prijedlog mjera za sprečavanje i suzbijanje pojava diskriminacije.

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini predviđa da **Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine, zajedno sa Gender Centrom Vlade Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centrom Vlade Republike Srpske** prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini; inicira i koordiniše izradu, sprovođenje i prati primjenu gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine, saraduje s institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova u institucijama na državnom nivou, u postupku pripreme nacрта i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa, daje mišljenje o usuglašenosti navedenih akata sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova; daje inicijativu i sudjeluje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, planova i programa koji se donose na nivou Bosne i Hercegovine itd.

I Agencija i gender centri primaju i obrađuju žalbe i predstavke građana i grupa građana na povrede prava iz Zakona o ravnopravnosti polova. U vezi sa podneskom, institucije ukoliko utvrde da postoji povreda prava iz Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini mogu dati mišljenje, uputiti preporuke nadležnom tijelu da otklone sporne odredbe ili prakse, uputiti stranke tijelu koje je nadležno za rješavanje pitanja iz žalbe te upoznati stranke o mogućim pravnim lijekovima ili uputiti na mirno rješavanje spora medijacijom.

Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine definiše **Instituciju Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine** kao nezavisnu instituciju uspostavljenu s ciljem promovisanja dobre uprave i vladavine prava, zaštite i sloboda fizičkih i pravnih lica. Institucija Ombudsmena razmatra predmete koji se odnose na slabo funkcionisanje ili povrede ljudskih prava i sloboda počinjene od bilo kojeg organa vlade i djeluje po prijemu žalbe ili ex officio. Institucija Ombudsmena je i centralna institucija za zaštitu od diskriminacije, u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije.

Kada je u pitanju pravosuđe, studija OSCE-a “Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i Hercegovini” ukazuje da od 261 predmeta riješenih u meritumu prikupljeno je i analizirano 148 odluka u kojima se odlučuje u predmetima diskriminacije. Najviše predmeta se odnosi na oblast zapošljavanja i rada. U značajnom broju predmeta (30% predmeta), osnov diskriminacije nije mogao biti identifikovan. 31.8% tužbenih zahtjeva je prihvaćeno, 44.6% odbačeno, 17% odbijeno, dok se oko 7% sudskih odluka odnosi na druge odluke (poništene presude, preinačene, preinačene i odbačene, i slično). Prosječna dužina trajanja odlučivanja sudova u analiziranim predmetima obuhvaćeni iznosi 368 dana.

Analizom je utvrđen i niz predmeta u kojima su sudovi donosili nepravilne odluke pogrešnom primjenom materijalnih ili procesnih odredbi Zakona o zabrani diskriminacije, gdje su sudovi propuštali da utvrde sve elemente diskriminacije, pogrešno razmatrali pitanje uporednih grupa, primjenjivali odredbe o aktivnoj legitimaciji, posebno kod kolektivnih tužbi, rokove, posebno kod sistemske i kontinuirane diskriminacije, pitanje tereta dokazivanja, korištenja statističkih podataka, i slično. Određen broj ovih nepravilnosti je otklonjen od strane višestepenih sudova.

II 3. SVIJEST, POZNAVANJE PRAVA I POVJERENJE U MEHANIZAME ZAŠTITE

Većina dostupnih analiziranih izvještaja odnosi se na istraživanja o fenomenu diskriminacije i postojanju svijesti, poznavanju prava i mehanizme zaštite od diskriminacije. Analizirani izvještaji ukazuju da svijest o pravima u određenoj mjeri postoji, ali ne nužno i o propisima i procedurama za zaštitu ljudskih prava među ranjivim grupama koje su obuhvaćene istraživanjem.

A uz nepoznavanje prava, jedan od ključnih razloga za neprijavlivanje su rizik od viktimizacije, nepovjerenje u efikasnost institucija te finansijski razlozi. U većini ranjivih grupa, institucija kojoj bi se prvo obraćale u slučaju kršenja prava i diskriminacije su centri za socijalni rad i potom policija. Osobe sa invaliditetom i LGBTI osobe sklonije su da podršku traže u nevladinom sektoru.

Generalno, ranjive grupe u velikoj broju ne vide značajnije promjene svog položaja nakon prijavljivanja nadležnim institucijama, iako ima i onih čiji se položaj poboljšao.

Istraživanje OSCE-a “Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti” provedeno 2019. godine na uzorku od 1001 građanina i građanke Bosne i Hercegovine (523 muškaraca i 478 žena) pokazuje da samo 36% ispitanika zna da Zakon o zabrani diskriminacije postoji. Od njih koji znaju za postojanje zakona, oko 60%, nije upoznato sa njegovim odredbama. Najveći broj ispitanika prepoznaje sudove kao centralnu instituciju u prevenciji i borbi protiv diskriminacije (17,4%), tek oko 10% ispitanika znalo je za Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, policiju, a manje od 10% za Instituciju Ombudsmena za ljudska prava (9,6%). Ovakvi rezultati mogli ukazivati na opšti nedostatak znanja građana kome se obratiti u vezi slučajeva diskriminacije.

Osim nepoznavanja, postoji i visok stepen nepovjerenja u efektivnost Zakona. Samo 18% ispitanika koji su znali za Zakon o zabrani diskriminacije vjeruju da je Zakon doveo do smanjenja diskriminacije, dok 81,9% ispitanika nisu bili sigurni o utjecaju Zakona ili su pesimistični u pogledu njegovog dosadašnjeg uticaja.

Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i Hercegovini¹¹ ukazuje da daleko veći broj osoba muškog pola podnosi tužbe u vezi sa slučajevima diskriminacije (77:23%). Analizirani predmeti ukazuju da tužitelji, u velikom broju predmeta, nisu na pravilan način argumentovali svoje tužbene zahtjeve, niti su izvodili dokaze u smjeru dokazivanja diskriminacije na način definisan Zakonom. Među 44 odbačene tužbe nalazi se značajan broj neurednih tužbi, nepravovremenih tužbi, nedozvoljenih tužbi i tužbi u već presuđenim stvarima. Analiza također ističe da su advokatima i pravnicima koji pružaju besplatnu pravnu pomoć, odredbe Zakona o zabrani diskriminacije još uvijek nedovoljno poznate te da je potrebno je uključiti materiju o zabrani diskriminacije na pravnim fakultetima, kroz edukacije koje organizuju advokatske komore i na pravosudnim ispitima.

11 OSCE (2018), Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i Hercegovini

Izveštaji Institucije Ombudsmena¹² ukazuju da iako postoji trend povećanja broja prijave, i dalje postoji neznanje o nadležnostima Institucije zbog čega građani i ne traže zaštitu svojih prava i interesa. Manji broj prijave Instituciji Ombudsmena odnosi se na oblast diskriminacije.

Istraživanje udruženja Bolja Budućnost o diskriminaciji Roma na području Tuzlanskog kantona¹³ na 2000 ispitanika, pokazuje da 66% ispitanika tvrdi da zna šta znači pojam diskriminacije, dok 46% taj pojam i objašnjava navodeći neke oblike diskriminacije. 38% ispitanika smatra da su bili diskriminirani, a od toga 15% je opisalo iskustvo diskriminacije među kojima su najčešće nejednak tretman na radnom mjestu (vrijeđanje, davanje jednostavnijih poslova, lošijih uslova rada i sl.), a slijede onemogućavanje pristupa/izbavljanje iz objekata i prevoznih sredstava (uglavnom privatnih, u jednom slučaju radilo se o bolnici), odbijanje pružanja zdravstvene pomoći, te fizički napadi i segregacija u obrazovanju u manjem broju slučajeva. Određeni broj odgovora upućuje na činjenicu da u pojedinim slučajevima ispitanici nisu bili upoznati sa određenim procedurama i načinom kako mogu ostvariti neka svoja prava (npr. da ne mogu ostvariti zdravstvenu zaštitu ako nemaju zdravstvenu knjižicu).

Oko polovine ispitanika koji su doživjeli diskriminaciju, prijavili su je nekoj od nadležnih institucija, pri čemu najčešće policiji i centru za socijalni rad. Oko 50% ispitanika koji su prijavili diskriminaciju navodi da se ništa nije desilo nakon prijave ili da nadležne institucije nisu izašle na teren, više od 40% smatra da je njihov položaj ostao isti, a više od 10% da im je položaj gori nego prije prijave.

I Specijalni izvještaj o efikasnosti zakonskih rješenja o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini¹⁴ (2021) koji je objavila Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine navodi da broj zaprimljenih žalbi zasigurno ne oslikava stvarni položaj i probleme osoba s invaliditetom. Osobe s invaliditetom često nisu adekvatno informisane o pravima i mogućnostima koje imaju, a zbog različitih barijera (arhitektonskih, komunikacijskih i dr.) često nisu u mogućnosti koristiti prava koja su im zagarantovana. Osobe s invaliditetom su često izložene različitim oblicima diskriminacije, a nerijetko je diskriminacija prisutna i na radnom mjestu.

Anketa sprovedena u okviru istraživanja **Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom**¹⁵ među 102 osobe sa invaliditetom (54% osobe ženskog pola, a 46% osobe muškog pola) i ispitanicima u tri starosne grupe do 35 godina, od 35 do 50 i stariji od 50 godine i različitim vrstama invaliditeta ukazuje da značajan broj osoba sa invaliditetom ne vidi izlaz iz situacije u kojoj su izložene nasilju. Više od 30% ispitanih smatra da osobe sa invaliditetom nemaju drugi izbor nego da tolerišu nasilje, a nešto više

12 Godišnji izvještaji o radu Institucije ombudsmena Bosne i Hercegovine za 2018-2020.

13 Musli, Aldijana (2017), Diskriminacija Roma na području Tuzlanskog kantona – nivo znanja o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije u romskim zajednicama na području Tuzlanskog kantona, Udruženje Romkinja “Bolja budućnost” Tuzla

14 Mitrović, dr Ljubinko (2021), Specijalni izvještaj o efikasnosti zakonskih rješenja o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini, Institucija ombudsmena u Bosni i Hercegovini, Banja Luka

15 Đokić Mandić, Tanja et al. (2019), Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini, My Rights, Sarajevo

od 40% njih nije sigurno ili smatra da nemaju dostupnu adekvatnu i pravovremenu pomoć za prevenciju i zaštitu od nasilja od strane institucija.

Anketa provedena u okviru **OSCE-ovog istraživanja Dobrobit i sigurnost žena**¹⁶ ukazuje da su četiri od deset žena (38%) u Bosni i Hercegovini iskusile psihološko, psihičko ili fizičko nasilje od petnaeste godine života od strane partnera ili nepartnera (Federacija Bosne i Hercegovine: 36%, Republika Srpska: 39%). Od toga čak 84% žena ne prijavljuje nasilje policiji. Kvalitativno istraživanje je pokazalo da postoji nepovjerenje u institucije. Na pitanje o razlozima neprijavlivanja, 27% žena koje su preživjele nasilje od strane bivšeg partnera i 20% žena koje su preživjele nasilje od strane sadašnjeg partnera navele su strah kao razlog, ali više ih je izjavilo da je nasilni incident bio beznačajan (38%) te da smatraju da se radi o stvari unutar porodice (33%). Nadalje, žene su navele da nemaju povjerenja u institucije, što se posebno odnosi na policiju i centre za socijalni rad, za koje smatraju da bi okrivile njih ili stale na stranu počinioca nasilja. Žene koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju smatraju da je stid/sram važna prepreka prijavljivanju slučaja. Žrtve su se brinule šta će o njima misliti njihove zajednice, a u nekim slučajevima šta bi njihove porodice mogle misliti o njima. Još jedna značajna prepreka pri prijavljivanju slučaja jeste ta da žene žele održati porodicu na okupu, pogotovo kada imaju malu djecu. Žene koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju smatraju da bi većina žrtava radije šutala o nasilju, nego se razdvajala od partnera koji ih zlostavlja, jer bi im time djeca odrastala bez oca i bez finansijske sigurnosti koju on pruža. Tek nešto više od polovine žena (57%) smatra se barem djelomično upoznatima sa koracima koje trebaju poduzeti ukoliko dožive nasilje. Jedna od osam žena (13%) u Bosni i Hercegovini izjavljuje da 'ne bi znala ništa o koracima koje treba poduzeti'. Istraživanje Udruženja Romkinja "Bolja budućnost" iz Tuzle¹⁷ provedeno na uzorku od 800 Roma i Romkinja pokazuje visok stepen svijesti Romkinja o neprihvatljivosti nasilja i potrebi prijavljivanja nasilja nadležnim institucijama. Istovremeno, nasilne radnje nisu uvijek prepoznate kao nasilje od strane muških članova porodice i postoji viši stepen tolerancije prema njima. Oko 61% ispitanica doživjelo je neki oblik nasilja, a oko 41% ispitanica je i prijavilo nasilje institucijama prvenstveno centrima za socijalni rad i policiji.

Anketa koju su provele nevladine organizacije za potrebe sačinjavanja **Alternativnog izvještaja nevladinih organizacija iz BiH GREVIO grupi**¹⁸ među ženama žrtvama nasilja pokazala je da u slučajevima nasilja one najčešće kontaktiraju centre za socijalni rad i policiju, a zdravstvene ustanove i centre za pravnu pomoć u polovini slučajeva, dok petina žrtava ima iskustvo komunikacije sa pravosudnim organima. Žene su također kontaktirale vjerske zajednice i tražile pomoć zavoda za zapošljavanje. Petina ispitanih smatra da pomoć koja im je pružena nije bila odgovarajuća, pravovremena ni efikasna, a većina ispitanica navodi da je usluga djelimično odgovorila na njihove potrebe.

16 Dobrobit i sigurnost žena – Bosna i Hercegovina, izvještaj o nalazima (2019), OSCE, Sarajevo

17 Mehdić, mr. Aida (2017), Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju nad Romkinjama u Bosni i Hercegovini, Udruženje Romkinja "Bolja budućnost", Tuzla

18 Petrić, Aleksandra et al. (2019), Odgovor na nasilje prema ženama - nezaštićene preživjele Alternativni izvještaj nevladinih organizacija iz Bosne i Hercegovine GREVIO grupi, Fondacija "Udružene žene" Banja Luka, Banja Luka

Istraživanje Helsinškog parlamenta građana Banja Luka „Diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini“¹⁹, na uzorku od 683 građanke i građanina Bosne i Hercegovine (84% žene, 16% muškarci) ukazuje da oko 90% ispitanika zna da diskriminacija u oblasti rada nije dozvoljena. Oko 50% ispitanih bi diskriminaciju prijavilo poslodavcu, 40% inspekciji rada, a oko 30% ispitanih Instituciji Ombudsmena, a oko 13% policiji. Čak 10% ispitanih ne bi prijavilo diskriminaciju. Međutim, iako 46% ispitanica i 15% ispitanika tvrdi da je doživjelo neki oblik diskriminacije na radu, Oko 80% žena i 70% muškaraca nije prijavilo diskriminaciju nadležnoj instituciji, a samo 7 žena je pokrenulo sudski postupak zbog diskriminacije.

Dugotrajni sudski postupci, nedostatak internih mehanizama, odsustvo stvarne podrške u radnom okruženju obeshrabruju radnice i radnike da prijave diskriminaciju i rodno zasnovano nasilje. Kroz sprovedene intervjue, pojedini ispitanici su ocijenili da su mišljenja Institucije Ombudsmena „nevažna“, da je proces dokazivanja pred sudovima složen, kao i da nemaju finansijska sredstva da se upuštaju u dugotrajne postupke, dok povjerenje postoji i u inspekciju rada jer dio ispitanika smatra da su inspekcijски organi povezani sa poslodavcima.

Istraživanje o socijalnoj uključenosti starijih osoba²⁰ ukazuje da je put ka ostvarivanju prava za stare osobe često komplikovan, pa građani veoma rijetko traže svoja prava pred nadležnim institucijama. Isto tako starije osobe su neobaviještene o sopstvenim pravima, nemaju povjerenje u institucije sistema i pravovremeno obeštećenje, a na odluku o upućenju u neki od postupaka utiču i mogući visoki troškovi vođenja ovakvih postupaka. Rijetki pokreću parnične postupke za ostvarivanje prava (uglavnom iz radnog odnosa i penzijsko invalidskog osiguranja). Kada je riječ o uznemiravanju, prijetnjama i nasilju, istraživanje je pokazalo je da osim straha i stida starijih osoba postoji i doza nepovjerenja u istražne organe koji destimulišu ovakve prijave i sugerišu da bi ova lica trebalo da budu pod zaštitom porodice. Nedovoljna psihološka sigurnost, strah od nepoznatog, nepovjerenje, straha od promjene koja od njih iziskuje dopunski angažman dovodi do toga da starije osobe često ne žele opterećivati svoju djecu i živjeti sami, mnogi na nekvalitetan ili ugrožavajući način.

Nalazi istraživanja Sarajevskog otvorenog centra upućuju na to da se LGBTI osobe, iz straha od dodatne viktimizacije, rijetko odlučuju prijaviti diskriminaciju, pogotovo onu počinjenu u obrazovnim institucijama ili na radnom mjestu. SOC je dokumentovao pet pritužbi LGBTI osoba da su doživjele diskriminaciju u 2020. godini. Od navedenih 5 pritužbi, dvije pritužbe su iz oblasti pristupa dobrima i uslugama na tržištu, dvije su u oblasti rada, a jedna je u oblasti zdravstva. SOC je 2020. godine dokumentirao 2 slučaja govora mržnje i pozivanja na nasilje i mržnju te 14 slučajeva krivičnih djela i incidenata motivisanih predrasudama na osnovu SORI-ja. Tokom 2020., SOC-u su se javila tri para s upitima vezanim za istospolna partnerstva/brak. Sva tri upita odnose se na mogućnosti sklapanja braka/partnerstva kao bh. državljanima u inostranstvu kao i statusu i efektu tog odnosa u Bosni i Hercegovini. Trenutno su na sudovima u Bosni i Hercegovini aktivna dva slučaja LGBTI osoba koje traže prava koja direktno proizlaze iz pitanja istospolnih životnih zajednica i porodičnog života.

19 Ramić Mesihović, Sjetlana (2022), Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini, Helsinški parlament građana Banja Luka, Banja Luka

20 Kepeš, dr Nusreta (2019.), Socijalna uključenost starijih u Bosni i Hercegovini, Društvo za psihosocijalnu pomoć i razvijanje dobrovoljnog rada OsmijehGračanica

II 4. GRUPE ZA PODRŠKU

Važnost podrške organizacija civilnog društva i sindikata prepoznaju kako institucije, tako i organizacije za zaštitu ljudskih prava i organizacije ranjivih grupa i njihovi korisnici. Doprinos organizacija se ogleda u promociji ljudskih prava i brojnim uslugama zaštite koje pružaju organizacije (besplatno pravno savjetovanje i zastupanje, psihosocijalna podrška, pružanje utočišta žrtvama i sl.)

Izveštaji Institucije Ombudsmena prepoznaju važnost uloge organizacija civilnog društva u suzbijanju diskriminacije. Besplatno pravno savjetovanje i zastupanje predstavlja direktnu podršku osobama u slučaju kršenja njihovih prava. Na ovaj način organizacije civilnog društva uključene u pravno savjetovanje i zastupanje, igraju ulogu u procesu prevencije i zaštite od diskriminacije.

Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i Hercegovini, koju je objavio OSCE, prepoznaje Udruženje “Vaša prava” kao čestog podnosioca tužbi, te ukazuje da bi bilo neophodno obezbijediti stručnu, logističku i finansijsku podršku udruženjima koje se bave zaštitom ljudskih prava u pokretanju postupaka po članu 17. Zakona. Naročita pažnja bi trebala biti posvećena nevladinim organizacijama koje bi u budućnosti mogle da pokreću strateške parnice i kolektivne tužbe po ovom Zakonu, sa ciljem rješavanja sistemskih problema društvenih grupa koje su najčešće žrtve diskriminacije u ostvarivanju njihovih ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Ove aktivnosti su naročito važne imajući u vidu nove mehanizme koje je Zakon uveo a koji još nisu našli svoju adekvatnu primjenu u sudskim postupcima (situaciono testiranje i korištenje statističkih podataka). Izveštaj prepoznaje i važnu ulogu sindikata s obzirom da je oblast u kojoj je utvrđen najveći broj predmeta je oblast rada i zapošljavanja.

Kada je riječ o saradnji sa organizacijama koje štite marginalizirane skupine u Federaciji Bosne i Hercegovine, formirane su međusektorske komisije s ciljem poboljšanja socio-ekonomskog položaja Roma/kinja u oblasti zdravstva, obrazovanja, prevencije nasilja, socijalnih pitanja i drugih. Ženska romska mreža je prepoznata i od strane institucija na nivou Bosne i Hercegovine.

Savezi udruuga osoba s invaliditetom koji su dugogodišnji partneri institucijama, a to su **Vijeće organizacija osoba s invaliditetom Federacije Bosne i Hercegovine i Koordinacijski odbor invalidskih organizacija Republike Srpske**, koji okupljaju veliki broj udruuga i saveza koji su formirani po vrste invaliditeta. I Specijalni izvještaj o efikasnosti zakonskih rješenja o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini Institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine ističe da organizacije osoba s invaliditetom imaju važnu ulogu u procesu uključivanja osoba s invaliditetom u različite sfere društvenog, političkog, ekonomsko-socijalnog života.

Pomenuti izvještaj također ističe da većina organizacija koje zastupaju osobe sa invaliditetom nemaju dovoljno izgrađene resurse i ne raspolažu s prikladnim materijalno-tehničkim, prostornim i kadrovskim uvjetima za rad. Niska razina obrazovne strukture osoba s invali-

ditetom i mali izbor visokoobrazovanih stručnih kadrova koji su spremni aktivno sudjelovati u radu organizacija dodatno opterećuju stanje. Državni izvještaji o provođenju konvencija o suzbijanju nasilja i diskriminacije prema ženama te izvještaj OSCE-a „Dobrobit i sigurnost žena“ prepoznaju da **izvan sudsku podršku u većini slučajeva pružaju nevladine organizacije**. Trenutno ima osam sigurnih kuća (tri u Republici Srpskoj i pet u Federaciji Bosne i Hercegovine) kojima upravljaju nevladine organizacije i dvije SOS telefonske linije (1265 za Federaciju Bosne i Hercegovine i 1264 za Republiku Srpsku) dostupne preživjelima nasilja. SOS linijama u oba entiteta upravljaju sigurne kuće, a održava ih entitetski gender centri. Finansiranje sigurnih kuća iz javnih budžeta je u Republici Srpskoj regulisano zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, dok u Federaciji Bosne i Hercegovine, međutim, finansiranje sigurnih kuća još uvijek treba sistemski riješiti. Prema zakonima o zaštiti od nasilja u porodici u oba entiteta, žrtva može izabrati, prije ili u toku postupka, **lice od povjerenja** koje će biti prisutno tokom jednog ili više postupaka ili radnji u vezi sa zaštitom od nasilja u porodici.

Prema drugom periodičnom izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni Madridskog akcionog plana za starenje centri za mentalno zdravlje na lokalnom nivou, dnevni centri ili centri za zdravo starenje uspostavljeni u okviru nevladinih organizacija te organizacije Crvenog krsta igraju važnu ulogu u unapređenju kvaliteta života i ostvarivanja prava **starije populacije**.

Od 2018. godine Sarajevski otvoreni centar organizira edukacije za bh. medicinske stručnjake/inje različitih medicinskih grana o medicinskim aspektima prilagodbe spola, ljudskim pravima i potrebama trans osoba u zdravstvenom sistemu. SOC putem servisa pravnog savjetovanja prima upite LGBTI osoba o njihovim ljudskim pravima. **Tokom 2020. godine javile su se tri trans osobe sa upitima vezanim za pravno priznanje promjene spola, kao i jedna koja želi proći kroz proces medicinske prilagodbe spola (psihološka podrška).**

II 5. DRUŠTVENO KULTURNI KONTEKST

Analizirani izvještaji ukazuju na raširenost predrasuda i stereotipa i izraženu socijalnu distancu prema ranjivim grupama, kao i njihove negativne posljedice na odnose prema ranjivim grupama. Ukazuje se na nedostatak istraživanja o prisustvu stereotipa i predrasuda kod zaposlenih u institucijama i pravosudnim organima. Društveno-kulturni kontekst nije podržavajući prema ranjivim grupama da prijave kršenja prava i diskriminaciju, a u sinergiji sa ranije navedenim izazovima u odgovoru institucija i sporim rješavanjem sudskih predmeta stvara dodatna opterećenja. Izvještaji ističu potrebu za snažnim djelovanjem na polju društvene kohezije. Grupe prema kojima su predrasude najjače izražene su Romi i LGBTI osobe, dok pozitivni inkluzivni stavovi se javljaju prema osobama sa invaliditetom.

Istraživanje OSCE-a **Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti** ukazuje i na postojanje socijalne distance kao percipiranog ili željenog stepena udaljenosti između pripadnika/ca jedne društvene grupe i pripadnika/ca druge društvene grupe. Čak 85,1% ispitanika/ca je izjavilo da ne poznaje niti jednu LGBTI osobu, što bi moglo biti i posljedica toga što mnoge osobe iz LGBTI zajednice ne izražavaju otvoreno svoj identitet zbog društvenih tabua oko ove teme. 63,3% ispitanika/ca je izjavilo da ne poznaje niti jednog/u Roma/Romkinju, a 58,2% ispitanika/ca je izjavilo da ne poznaje niti jednog/u pripadnika/cu manjinske vjerske zajednice na području u kojem žive.

Istraživanje je pokazalo da su negativni stavovi prisutniji kod starije generacije, dok su se mlađe generacije pokazale kao najotvorenije i najinkluzivnije, a muškarci su pokazali konzervativnije stavove u odnosu na žene..

Prema ovom istraživanju, najdiskriminiranija zajednica su Romi/Romkinje prema navodima 81% ispitanika. Iako je većina ispitanika prepoznala prisutnost diskriminacije Roma/Romkinja, većina je pokazala negativne stereotipe prema njima. Oko polovine ispitanika smatra da većina Roma/Romkinja živi od socijalne pomoći i ne želi raditi te su rekli da ih ne bi zaposlili.

Izvještaj OSCE-a - Dobrobit i sigurnost žena ukazuje na nedovoljnu zastupljenost žena na funkcijama političke moći i nejednak uticaj sa muškarcima na politike djelovanja, zakone i reforme koje oblikuju socio-ekonomski razvoj te nejednaku zastupljenost na tržištu rada. Nasilje u porodici treba posmatrati i razumijevati unutar ovakvog društvenog konteksta. Percepcije koje žene imaju o rodnim ulogama i odnosima u Bosni i Hercegovini su višeslojne. Dob, obrazovanje, nivo prihoda, mjesto stanovanja i prisustvo djece u domaćinstvu je sve povezano sa različitim stavovima. Žene obuhvaćene istraživanjem vjeruju da društvo mnogo očekuje od žena – od njih se očekuje da se brinu o kući, podižu djecu, a također i da budu zaposlene. Patrijarhalne norme su i dalje prisutne, gdje većina žena (59%) vjeruje da bi se najveći broj njihovih prijateljica složio da „dobra supruga treba slušati muža, čak i ako se ne slaže s njim“. Takvi stavovi, ipak, variraju od žene do žene. Mlađe žene se, najčešće, ne slažu s ovim stavom, kao ni visoko obrazovane ili žene sa visoko plaćenim zaposlenjem. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i

izbjeglice Bosne i Hercegovine je u okviru praćenja medijskih sadržaja identifikovala još uvijek prisutne rodne stereotipe i seksističke stavove u uređivačkoj politici medija. Pored toga, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je zaprimila i obradila i nekoliko zahtjeva za ispitivanje povreda ZoRS-a zbog mizoginih i stereotipnih natpisa u medijima.

Specijalni izvještaj o efikasnosti zakonskih rješenja o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini (2021). Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine ističe da je u društvu nedovoljno razvijena svijest da osobe s invaliditetom mogu, uz određeno obrazovanje i izgrađene specifične vještine, biti potpuno konkurentne na tržištu rada. Pored ove rečenice, Izvještaj konstatuje da kod poslodavaca postoje predrasude spram zapošljavanja OSI, jer neće moći odgovoriti potrebama i zadacima radnog mjesta.

Analize Sarajevskog otvorenog centra pokazuju da je položaj **LGBTI** osoba u Bosni i Hercegovini uvjetovan je u svakom segmentu stavovima i predrasudama društva u kojem žive, a koji se odražavaju i na obrazovanje, tržište rada i prava iz radnog odnosa. Podaci SOC-a pokazuju da 38% LGBTI osoba koje su se outovale tokom obrazovanja je primijetilo promjenu odnosa nakon outovanja kod kolega i nastavnog osoblja, 5% LGBTI osoba je prijavilo diskriminaciju u obrazovanju, 81% LGBTI osoba koje smatra da nastavno osoblje nije dovoljno senzibilizirano. Za 20% opšte populacije predstavlja problem da osobe za koje se zna da su LGBTI budu dio kadra/osoblja obrazovnih institucija. I istraživanje **OSCE-a Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti** ukazuje na visok stepen predrasuda prema LGBTI osobama. Ukupno 59,9% ispitanika ne odobrava homoseksualnost i smatra da je to bolest koju treba liječiti, a 72,9% se ne slaže da je homoseksualnost prirodna. 38,1% ispitanika bi podržalo poslodavca da ne zaposli nekoga zbog njegove/njene seksualne orijentacije, dok je 39,7% ispitanika reklo da bi im bilo čak i neugodno kada bi znali da je njihov/a komšija/nica LGBTI.

III RASPROSTRANJENOST I ISKUSTVA SA DISKRIMINACIJOM RANJIVIH GRUPE U BOSNI I HERCEGOVINI: NALAZI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

U okviru Projekta EU za ljudska prava i suzbijanje diskriminacije provedeno je empirijsko istraživanje tokom marta i aprila 2022. godine, kojim su ispitane prepreke koje sprečavaju ranjive skupine (osobe s invaliditetom, osobe starije životne dobi (60+), pripadnici/ce romske manjine, žene žrtve nasilja na osnovu spola i pripadnici/ce LGBTI zajednice) da ostvare jednaka prava i mogućnosti u okviru tri grupe temeljnih prava: 1) građanske slobode i politička prava; 2) socijalna i ekonomska prava; 3) kultura i ekološka prava, čiji se finalni odabir izvodi na osnovu meta-analize raspoloživih izvještaja nadležnih institucija i iz izvještaja i istraživanja međunarodnih i domaćih organizacija.

Podaci prikupljeni i predstavljeni provedenim istraživanjem daju značajnu sliku trenutnog stanja u Bosni i Hercegovini i ukazuju na prepreke koje sprečavaju različite skupine u društvu u ostvarivanju jednakih prava i mogućnosti, s posebnim naglaskom na položaj romske populacije. Nadalje, podaci daju mnogobrojne mogućnosti za razvoj politika i programa usmjerenih na suzbijanje diskriminacije te za izradu politika na lokalnom i državnom nivou.

Rezultati istraživanja ukazuju da još uvijek nije ostvaren sistem efikasne zaštite ranjivih grupa od diskriminacije. Dodatna vrijednost ovog istraživanja je u tome što je ponudilo preporuke čijom primjenom bi se unaprijedila primjena zakona u praksi.

Kao vid uspješnog suzbijanja diskriminacije po određenom osnovu (spol, etnička pripadnost itd.), potrebno je razumjeti stepene diskriminacije i njene oblike u bilo kojem društvu. Ovo je naročito važno jer oblik i intenzitet diskriminacije često variraju s obzirom na različite zaštićene osnove. Pored toga, raspolagati solidnim podacima o percepcijama, iskustvima i stavovima ljudi prema drugima, posebno kada su ranjive skupine građana u pitanju je presudno za formuliranje javnih politika ali i povećanje svijesti te provođenje kampanja za podizanje svijesti javnosti o prevenciji i zaštiti od diskriminacije svih građana/ki ali posebno ranjivih skupina i pojedinaca, s naglaskom na romsku populaciju.

METODOLOGIJA

Osnovni cilj ovog istraživanja je izmjeriti iskustva i stavove o preprekama koje sprječavaju pet ranjivih skupina: **osobe sa invaliditetom, starije osobe, Rome, žene žrtve nasilja i LGBTI osobe** da ostvare jednaka prava i mogućnosti u okviru tri grupe temeljnih prava: **1. Građanske slobode i politička prava, 2. Socijalna i ekonomska prava te. 3. Kulturna i ekološka prava** uključuju prava nacionalnih manjina; pravo na kulturnu autonomiju; pravo na zdrav okoliš, zdravu prehranu itd.

Izrađen je niz pitanja kojim je omogućeno da se kroz rezultate prikažu stavovi ranjivih grupa građana/ki u Bosni i Hercegovini o rasprostranjenosti diskriminacije, o diskriminaciji u pristupu građanskim slobodama i političkim pravima, o diskriminaciji u oblasti socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava te o uticaju COVIDa na ostvarivanje prava u oblasti diskriminacije. Paralelno sa ovim, napravljen je i upitnik za relevantne institucije sa kojim je omogućeno da isti iskažu svoje stavove i znanja o ostvarivanju temeljnih prava gore navedenih ranjivih skupina.

Upitnici, izrađeni od strane eksperata, odobreni su za korištenje od strane Upravnog odbora ovog servisnog ugovora „EU za ljudska prava i suzbijanje diskriminacije“ kojeg čine predstavnici **Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske i Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine.**

Odgovori na ova dva upitnika omogućili su uvid u prepreke u ostvarivanju prava i jednakih mogućnosti ciljnih skupina i tema koje će predstavljati osnov za kampanje podizanja svijesti javnosti o problemima diskriminacije. Rezultati ovo istraživanja koristit će se u obukama za službenike institucija na različitim nivoima te u radu organizacija civilnog društva kako bi efikasnije i kvalitetnije mogli odgovoriti na potrebe ovih grupa, prevenirati diskriminacijske prakse i adekvatno reagirati na slučajeve diskriminacije.

U cilju osiguranja integriteta i reprezentativnosti, **istraživanje je sprovedeno u periodu od 24.05.2022. do 24.06.2022. na uzorku od ukupno 963 osoba širom Bosni i Hercegovine.** Od toga, istraživanje je obuhvatilo valjane odgovore 906 pripadnika 5 ranjivih skupina te 57 predstavnika relevantnih institucija. No kako su pojedine anketirane osobe se identifikovale u više kategorije, imamo ukupno 954 odgovora koja ukazuju na stanje i percepciju stvari

Na osnovu veličine populacije ranjivih skupina u BH, odlučeno je da 906 anketiranih bude podijeljeno na 313 ispitanika/ispitanica sa invaliditetom, 332 ispitanika/ispitanica osoba starije životne dobi 146 ispitanika/ispitanica Romske populacije, 108 ispitanica žena -žrtva nasilja i seksualnog nasilja te 55 ispitanika/ispitanica LGBTI populacije.

Samo istraživanje na terenu realizovao je uz pomoć udruženja koja okupljaju ciljane ranjive skupine u BH, vodeći računa o specifikacijama koje su praćene tokom obavljanja istraživanja da su ispitanici stariji od 18 godina su odabrani/e u skladu s kriterijima reprezentativnosti uzorka, koji je opisan u metodologiji. Metodologija istraživanja kreirana je sa ciljem da ispita prepreke koje sprečavaju ili onemogućavaju ranjive skupine (osobe s invalidite-

tom, osobe starije životne dobi (60+), pripadnici/ce romske manjine, žene žrtve nasilja na osnovu spola i pripadnici/ce LGBTI zajednice) da ostvare jednaka prava i mogućnosti u ostvarivanju tri grupe temeljnih prava.

Za potrebe istraživanja kreirana su dva anketna upitnika, jedan za ranjive skupine a drugi za predstavnike/ce institucija, koji su ciljanim grupama upućeni putem online upitnika (Google forms). Oba upitnika su imala sličnu strukturu pitanja kako bi se kroz unakrsne odgovore korisničkih grupa i institucija doprinijelo većem stepenu pouzdanosti empirijskog istraživanja.

Upitnici sadrže anketna pitanja koja su podijeljena na sljedeća područja istraživanja:

prepreke u normativnom okviru;

prepreke u institucionalnom radu i upravljanju sektorima ljudskih prava;

prepreke u smislu znanja nositelja prava da zatraže svoja prava i/ili opće populacije da im pomogne;

prepreke u društveno-kulturnom kontekstu koje obeshrabruju prijavljivanje diskriminacije i ostvarivanje prava.

Istraživanjem se obuhvataju tri grupe prava na osnovu kojih su sačinjena pitanja za:

1. Građanske slobode i politička prava uključuju sljedeće skupine posebnih prava: pravo na slobodu i sigurnost osobe; pravo na zaštitu od diskriminacije; slobodu vjere i uvjerenja; sloboda mišljenja i izražavanja; slobodu medija i informacija; slobodu okupljanja i udruživanja; jednakost pred zakonom; pravo na sudski postupak; pravo na privatnost; slobodu kretanja itd.

2. Socijalna i ekonomska prava uključuju najmanje sljedeća prava: pravo na brak i obitelj; slobodu od prisilnog braka; pravo na obrazovanje; pravo na rad i zapošljavanje; pravo na poduzetništvo; pravo na vlasništvo; pravo na socijalnu pomoć i zaštitu itd.

3. Kulturna i ekološka prava uključuju prava nacionalnih manjina; pravo na kulturnu autonomiju; pravo na zdrav okoliš, zdravu prehranu itd.

Kako bi se izmjerili stavovi građana prema bitnim pravima i obuhvatila sva bitna prava iz sve tri grupe tih prava, u okviru sadržaja Istraživanja mogu se uključivati i ostala prava, zavisno od aktuelne ocjene stanja u kojem se nalaze pojedine ranjive skupine u Bosni i Hercegovini, što je finalizirano konačnim dizajnom anketnih upitnika.

DEMOGRAFSKA I SOCIO-EKONOMSKA STRUKTURA ISPITANIKA/CA

Struktura ispitanika/ca ranjivih kategorija i socio-demografska pozadina uzorka:

Ukupan broj ispitanika/ca iznosio je 908, dok je analizom utvrđeno da je valjano 906 popunjenih anketa, s tim što su se pojedini ispitanici identificirali u dvije (4,87%, odnosno 44 ispitanika) ili tri kategorije (0,22%, odnosno 2 ispitanika).

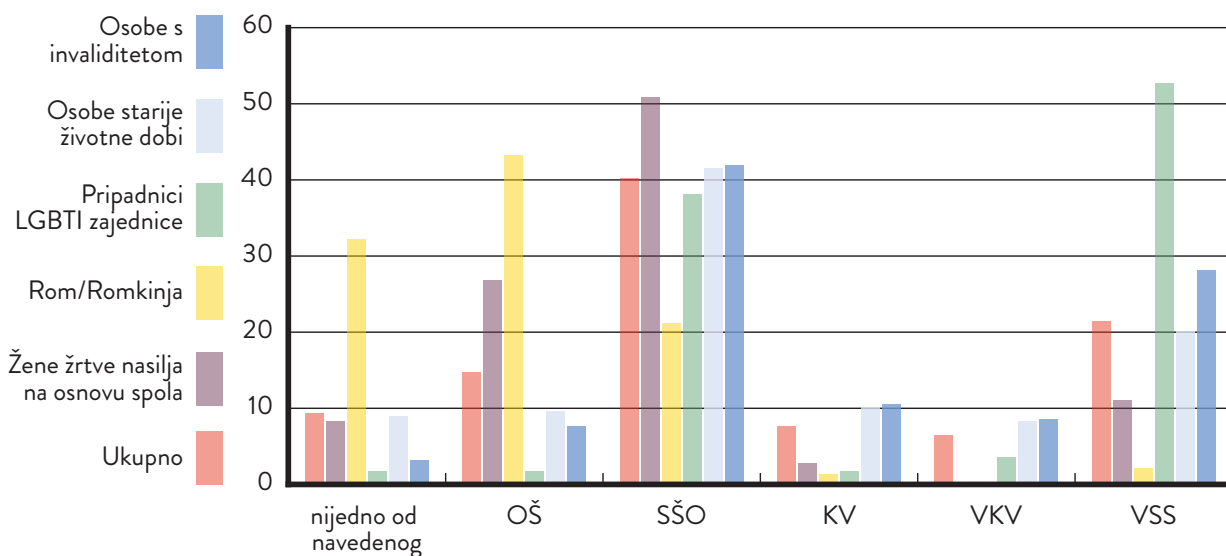
Po spolnoj strukturi, 57,9% je ispitanica, 41,5% ispitanika te 0,6% onih koji se ne identificiraju po binarnom sistemu.

Kategorija	Broj ispitanika/ca		Spol					
			Muški		Ženski		Ostalo	
Pripadnici LGBTI zajednice	55	6,1%	23	41,8%	27	49,1%	5	9,0%
Rom/Romkinja	146	16,1%	49	33,6%	97	66,4%	0	0,0%
Osobe starije životne dobi	332	36,6%	148	44,6%	184	55,4%	0	0,0%
Žene žrtve nasilja na osnovu spola	108	11,9%	0	0,0%	108	100,0%	0	0,0%
Osobe s invaliditetom	313	34,5%	166	53,0%	147	47,0%	0	0,0%

Tabela 1: Struktura ispitanika/ca po kategorijama i spolu

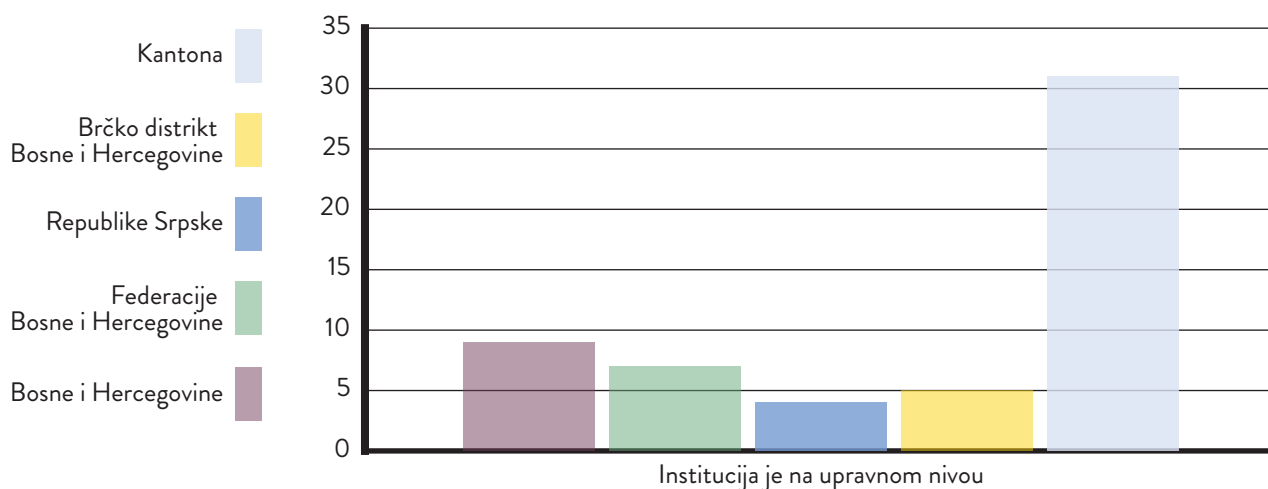
Broj ispitanika/ca prema mjestu prebivališta: Sarajevo (221), Tuzla (69), Bijeljina (66), Banja Luka (51), Brčko (44), Doboj (33), Modriča (30), Kakanj (23), Prnjavor (22), Mostar (19), Zenica (19), Bihać (17), Teslić (16), Zvornik (16), Gacko (13), Višegrad (13), Visoko (13), Bratunac (12), Kozarska Dubica (11), Pelagićevo (11), Mrkonjić Grad (10) i 177 ispitanika/ca iz ostalih mjesta.

Većina ispitanika živi u gradu (75,2%), dok svaki četvrti ispitanik živi na selu (24,8%). Ako se posmatra po kategorijama, postoji mala razlika, 4 od 5 ispitanika Roma/Romkinja, pripadnika LGBTI zajednice i osoba s invaliditetom živi u gradu, dok kada se radi o ispitanicima osobama starije životne dobi i osobama s invaliditetom taj broj je manji te 2 od 3 ispitanika žive u gradu.

Grafikon 1: Stepen obrazovanja ispitanika

Dobna struktura ispitanika: 147 ispitanika/ce starosti od 18-30 godina, 382 ispitanika/ce starosti od 31-59 godina, 369 ispitanika/ca starosti 60+, te 8 ispitanika/ce koji se nisu izjasnili.

Grafikon 2: Struktura ispitanika zaposlenih u institucijama

Struktura anketnih upitnika popunjenih od zaposlenih u institucijama: Ukupan broj popunjenih anketnih upitnika je 57, iako su institucije u više navrata kontaktirane pismenim putem, kao i telefonskim. Najveći broj odgovora je od kantonalnih institucija i to 31, zatim sa nivoa Bosne i Hercegovine 9, Federacije Bosne i Hercegovine 7, Brčko distrikt Bosne i Hercegovine 5 te 4 iz entiteta Republika Srpska.

III 1. STAVOVI RANJIVIH GRUPA O RASPROSTRANJENOSTI DISKRIMINACIJE

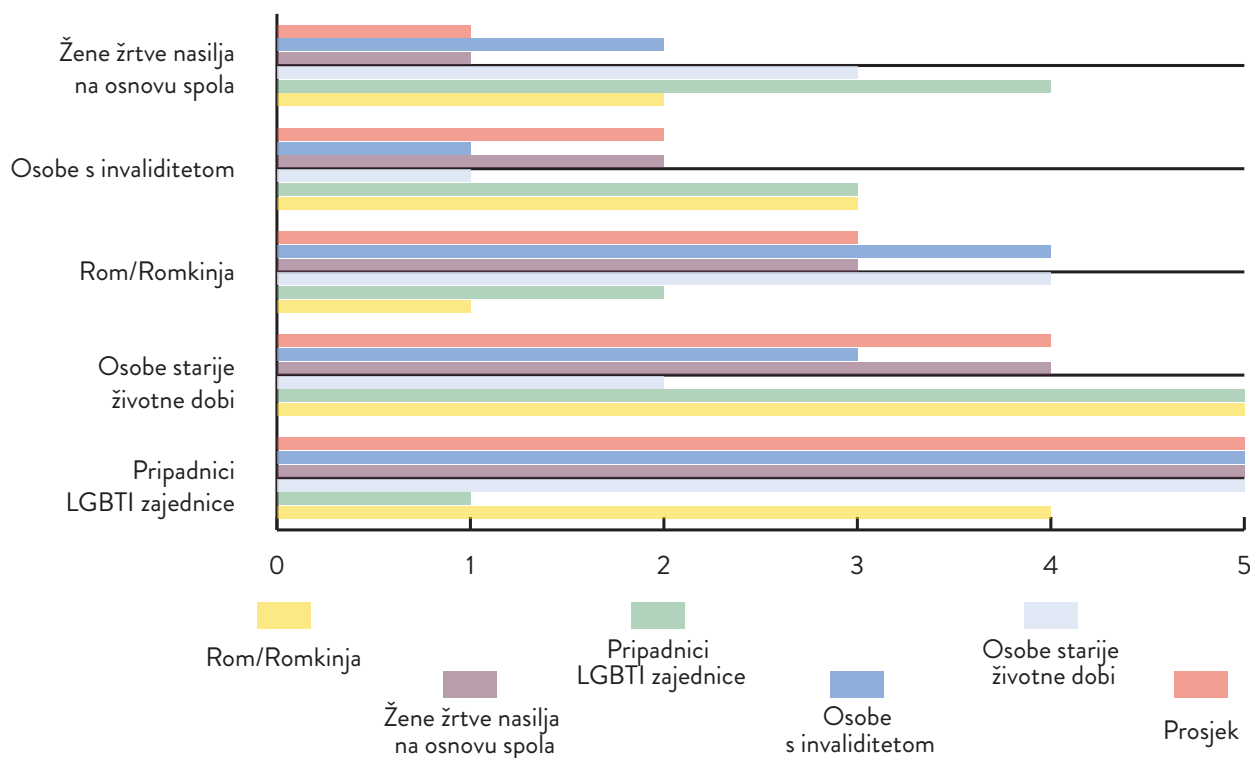
U okviru ovog poglavlja ispituju se stavovi ispitanika, pripadnika pet ranjivih marginalizovanih grupa i profesionalaca/ki zaposlenih u institucijama o stepenu prisutnosti diskriminacije prema različitim ranjivim grupama u BH društvu, te da li i u kojoj mjeri prepoznaju najizloženije grupe diskriminaciji.

	Žene žrtve nasilja		Romi		Osobe sa invaliditetom		LGBTI		60+
Rom/Romkinja	2,21	2	1,74	1	3,27	3	3,71	4	4,08
LGBTI	3,09	4	2,45	2	3,00	3	2,27	1	4,18
60+	2,85	3	3,23	4	2,32	1	3,92	5	2,69
ŽŽN	1,83		2,94	3	2,82	2	3,96	5	3,44
Osobe s invaliditetom	2,68	2	3,54	4	1,46	1	4,23	5	3,23
Prosjek	2,53	1	2,78	3	2,57	2	3,62	5	3,52

Tabela 2: Stavovi ispitanika o stepenu prisutnosti diskriminacije prema različitim ranjivim grupama

Ispitanici su rangirali svaku od ciljanih grupa brojevima od jedan do pet, gdje je grupa koja je po njihovom mišljenju najizloženija diskriminaciji u Bosni i Hercegovini rangirana pod brojem 1.

S obzirom na to da učešće ispitanika određenih kategorija varira od 6,1% do 36,6% u odnosu na ukupni uzorak, vršene su dvije analize na cjelokupnom uzorku, prva gdje su odgovori svih ispitanika imali jednaku vrijednost te druga u kojoj su odgovori kategorija ponderisani da svaka kategorija ima učešće od 20%. Na osnovu analize cjelokupnog uzorka osobe sa invaliditetom su grupa najizloženija diskriminaciji.

Grafikon 3: Rangiranje ispitanika za svaku od ciljanih grupa brojevima od jedan do pet, gdje je grupa koja je po njihovom mišljenju najizloženija diskriminaciji u Bosni i Hercegovini rangirana pod brojem 1.

U drugoj analizi, u kojoj su odgovori kategorija ponderisani da svaka kategorija ima učešće od 20%, grupa najizloženija diskriminaciji su **žene žrtve nasilja**.

Značajno je napomenuti da je grupa pripadnika LGBTI zajednice od ostalih grupa rangirana jednom na 4. mjestu, dok je od preostalih tri rangirana na posljednjem mjestu kao grupa najviše izložena diskriminaciji. Pored ove grupe, samo je grupa osoba starije životne dobi rangirana dva puta na posljednjem mjestu i jednom na četvrtom mjestu.

Jedino ispitanici koji pripadaju grupi osoba starije životne dobi ne smatraju svoju grupu najizloženijoj diskriminaciji, nego osobe s invaliditetom.

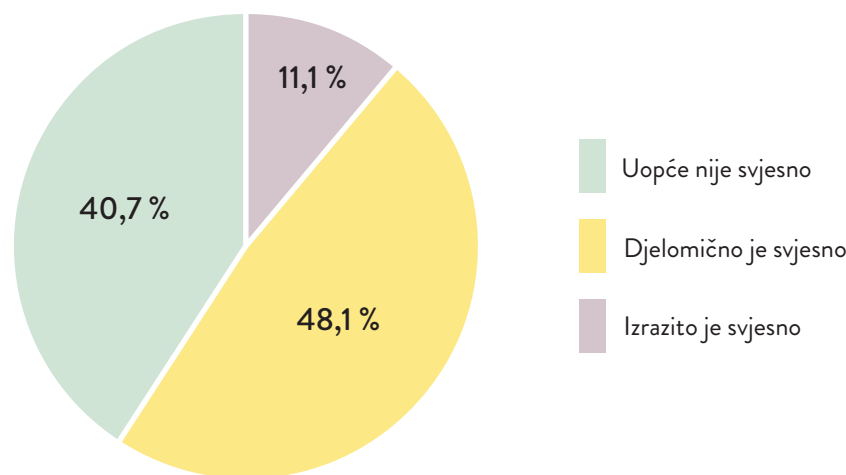
Prema Vašem mišljenju, koja od navedenih grupa je najizloženija diskriminaciji u Bosni i Hercegovini (rangiranje od 1 do 5, pri čemu je 1 najizloženija, a 5 najmanje izložena)	Prosjek (rangiranje)
[LGBTI osobe]	2.40
[Romi]	2.68
[Žene – žrtve nasilja na osnovu spola]	2.70
[Osobe s invaliditetom]	3.19

Prema Vašem mišljenju, koja od navedenih grupa je najizloženija diskriminaciji u Bosni i Hercegovini (rangiranje od 1 do 5, pri čemu je 1 najizloženija, a 5 najmanje izložena)	Prosjek (rangiranje)
[Osobe starije od 60 godina]	4.02

Tabela 3: Stavovi ispitanika koja je od navedenih grupa najizloženija diskriminaciji

Prema mišljenju službenika institucija, grupa koja je najizloženija diskriminaciji su **LGBTI osobe**, zatim Romska nacionalna manjina, žene žrtve nasilja, osobe s invaliditetom te osobe starije od 60 godine.

Smatrate li da je društvo u BiH svjesno problema postojanja diskriminacije s kojim se suočavaju pripadnici/e ranjivih marginaliziranih skupina?

Grafikon 4: Postojanje svijesti o diskriminaciji ranjivih grupa

Skoro 4 od 10 ispitanika smatra da društvo u Bosni i Hercegovini **uopće nije svjesno** postojanja diskriminacije s kojim se suočavaju pripadnici/ce ranjivih kategorija, dok samo 1 od 10 smatra da je društvo **izrazito svjesno**.

Ako posmatramo rezultate po kategorijama ispitanika, zanimljivo je da ispitanici grupa pripadnici LGBTI zajednice i osobe s invaliditetom u veoma malom broju smatraju da je društvo u Bosni i Hercegovini **izrazito svjesno** postojanja problema diskriminacije (pripadnici LGBTI zajednice – 1,8%; osobe s invaliditetom – 2,9%). S druge strane, 28,1% ispitanika Roma/Romkinja smatra da je društvo izrazito svjesno. Najveći procenat ispitanika koji smatraju da društvo **uopće nije svjesno** su u kategorijama osoba starije životne dobi (njih 41%) te osoba s invaliditetom (njih 45,7%), dok je samo 26,7% ispitanika Roma/Romkinja stava da društvo uopće nije svjesno.

Kada su ispitanici/ce pitani da li je društvo spremno pružiti podršku osobama koje se suočavaju sa diskriminacijom tek 2.8% osoba smatra je društvo izrazito spremno, dok 40,7%

njih smatra da društvo nije odnosno 46,5% da je tek djelomično spremno. Postoje razlike u odgovorima ranjivih grupa pa tako nijedan ispitanik iz kategorije pripadnici LGBTI zajednice i žene žrtva nasilja na osnovu spola ne smatra da je društvo izrazito spremno pružiti podršku što misli i više od pola osoba sa invaliditetom (56,5%). Suprotno tome, nešto više osoba starije dobi smatra da je društvo spremno (8,7%) ispitanika iz kategorije osoba starije životne dobi smatra da jeste.

Zaključak

Dobijenim nalazima dolazi se do zaključka da je diskriminacija značajno prisutan problem u Bosni i Hercegovini. Ispitanici, uključujući i zaposlene u institucijama su mapirali različite grupe kao najizloženije diskriminaciji, što ukazuje na to da su prepoznali postojanje diskriminacije kod različitih grupa.

Na osnovu analize cjelokupnog uzorka ispitanih predstavnika ranjivih skupina osobe sa invaliditetom su grupa najizloženija diskriminaciji.

Prema mišljenju službenika institucija, grupa koja je najizloženija diskriminaciji su LGBTI osobe, zatim Romska nacionalna manjina, žene žrtve nasilja, osobe s invaliditetom te osobe starije od 60 godine.

Zabrinjava podatak da četiri od deset ispitanika smatra da društvo u Bosni i Hercegovini uopće nije svjesno postojanja diskriminacije s kojom se suočavaju pripadnici/ce ranjivih kategorija, što ukazuje na problem neadekvatne reakcije nadležnih institucija u pogledu informisanja javnosti o diskriminaciji, niti preduzimanja odgovarajućih mjera zaštite i podrške ranjivim grupama. Obeshrabrujući su podaci dobijeni u ukupnom uzorku gdje samo 2,8% ispitanika smatra da je društvo izrazito spremno da pruži podršku osobama koje su izložene diskriminaciji. Postoje razlike u odgovorima ranjivih grupa pa tako nijedan ispitanik iz kategorije pripadnici LGBTI zajednice i žene žrtva nasilja na osnovu spola ne smatra da je društvo izrazito spremno pružiti podršku što misli i više od pola osoba sa invaliditetom (56,5%).

Kao “osjetljive” tj. skupine koje su slabije upoznate s pojmom diskriminacije, izdvojile su se starije osobe, osobe nižeg obrazovanja te osobe iz ruralnih krajeva. Te skupine ujedno pokazuju nešto veću socijalnu distancu te rjeđe prepoznaju raširenost diskriminacije prema pojedinim društvenim skupinama.

III 2. DISKRIMINACIJA U PRISTUPU GRAĐANSKIM SLOBODAMA I POLITIČKIM PRAVIMA

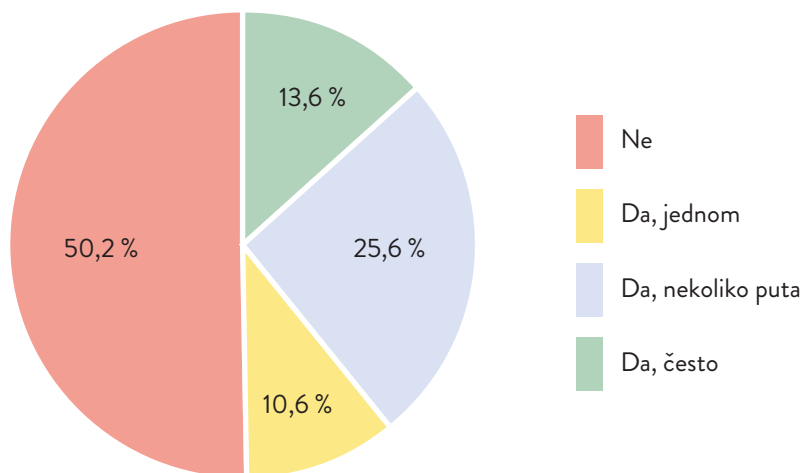
Građanska i politička prava su vrsta prava koja štite slobodu pojedinca od mogućih povreda vlada, društvenih organizacija i privatnih osoba. Ona osiguravaju pravo učesća u građanskom i političkom životu društva i države bez diskriminacije i represije. Građanska i politička prava čine izvorni i glavni dio međunarodno priznatih ljudskih prava.

Građanska prava uključuju zaštitu fizičkog i mentalnog integriteta, života i sigurnosti ljudi; zaštitu od diskriminacije na osnovu rase, spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, nacionalnog porijekla, boje kože, dobi, političke pripadnosti, etničke pripadnosti, vjere i invaliditeta. Građanska prava uključuju i pojedinačna prava kao što su pravo na privatnost i slobodu misli, govora, religije, okupljanja i kretanja.

Politička prava garantuju pravo na sudjelovanje u civilnom društvu i politici, uključujući slobodu udruživanja, pravo na okupljanje, pravo na peticiju, pravo na samoobranu i pravo glasa. Politička prava uključuju i pravednost u provođenju zakona, te prava optuženika, uključujući pravo na pravično i pravodobno suđenje; pravo na obnovu procesa ili pravni lijek.

U okviru ovog poglavlja detaljnije su razrađena pitanja na osnovu kojih će ispitanici iskazati stavove o uživanju posebnih prava koja se odnose na građanske slobode i politička prava

Jeste li do sada bili neravnopravno tretirani (diskriminirani) u oblasti građanskih sloboda i političkih prava samo zato što ste pripadnik jedne od pet ranjivih kategorija?

Grafikon 5: Stavovi ispitanika o učestalosti diskriminacije u oblasti građanskih sloboda i političkih prava

Polovina ispitanika/ca iz reda ranjivih grupa smatra da su do sada bili diskriminirani u oblasti građanskih sloboda i političkih prava samo zato što pripadaju jednoj od pet ranjivih kategorija. Njih 39,2% smatra da se to dešava često ili se desilo više puta.

Najveći postotak ispitanika po kategoriji koji smatra da su do sada bili diskriminirani barem jednom su ispitanici iz kategorije pripadnika LGBTI zajednice - njih 70,9%, zatim osobe s invaliditetom - 59,7%, žene žrtve nasilja na osnovu spola - 56,5% i ispitanici romske nacionalne manjine - 54,8%, dok su najmanje diskriminirane osobe starije životne dobi - 36,1%.

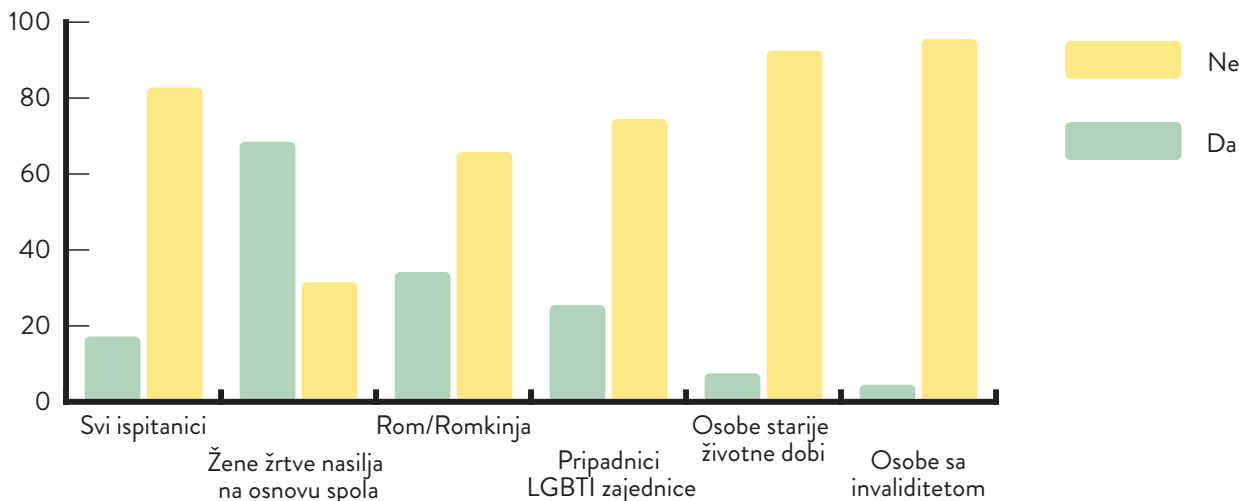
Mišljenje predstavnika institucija se podudara u pogledu neravnopravnog tretmana (diskriminacije) ranjivih grupa na osnovu povrede građanskih sloboda i političkih prava, smatrajući da su najugroženija prava ranjivih grupa pravo na slobodu mišljenja i izražavanja i pravo na slobodu i sigurnost.

Ispitanici koji su odgovorili da su bili neravnopravno tretirani (diskriminirani) u oblasti građanskih sloboda i političkih prava su dali sledeće odgovore u kojem području su doživjeli diskriminaciju na temelju povrede građanskih sloboda i političkih prava:

- U oblasti prava na slobodu i sigurnost 32,6% ispitanika je doživjelo diskriminaciju. Kod ispitanika kategorije pripadnika LGBTI zajednice taj postotak iznosi 79,5%, a kod žena žrtava nasilja na osnovu spola 55,7%.
- 13,5% ispitanika smatra da je doživjelo diskriminaciju kada je u pitanju pravo na sudski postupak, s tim da je u kategorijama žena žrtava nasilja taj postotak 23%, a za osobe starije životne dobi 20%.
- Neravnopravan tretman u pogledu prava na slobodu mišljenja i izražavanja imalo je 69,2% ispitanika pripadnika LGBTI zajednice, 40% Roma/Romkinja i 39,3% žena žrtava nasilja na osnovu spola. U prosjeku, svaki treći/a ispitanik je doživio/jela neravnopravan tretman u pogledu ovog prava, dok je najmanje osoba s invaliditetom, odnosno njih 17,6% doživjelo isto.
- Trećina ispitanika smatra da je doživjela diskriminaciju po pitanju jednakosti pred zakonom. Tog stava je više od pola ispitanika Roma/Romkinja (52,5%), zatim 43,6% pripadnika LGBTI zajednice, 43,6% žena žrtava nasilja, 30% osoba starije životne dobi te 20,3% osoba s invaliditetom.
- Kada je u pitanju neravnopravan tretman u pogledu pristupa medijima i informiranju, 20,3% ispitanika osoba s invaliditetom smatra da su u neravnopravnom položaju, dok u ukupnom uzorku to smatra 11,3% ispitanika.
- Samo 4,4% ispitanika smatra da su diskriminirani po pitanju prava na okupljanje. Ako pogledamo samo kategoriju pripadnika LGBTI zajednice, taj postotak iznosi 33,3%.
- Kada je u pitanju pravo na slobodno kretanje, 23,7% ispitanika smatra da je u ovom pogledu diskriminirano. Značajno je da 35,9% pripadnika LGBTI zajednice i 29,9% osoba s invaliditetom smatraju da su neravnopravno tretirani u pogledu ovog prava.
- Kada je u pitanju neravnopravan tretman u pogledu prava na pristupačnost, 86,6% ispitanika smatra da imaju neravnopravan tretman. U ostalim kategorijama ispitanika ovaj postotak je puno manji i nalazi se u rasponu od 18,8% kod ispitanika Roma/Romkinja do 13,1% žena žrtava nasilja. U cjelokupnom uzorku 46,6% ispitanika smatra da je diskriminirano u pogledu prava na pristupačnost.
- U pogledu biračkog prava, 22,4% ispitanika smatra da je diskriminirano i to 30,8% ispitanika osoba starije životne dobi, 28,3% osoba s invaliditetom te 11,3% Roma/Romkinja. Najmanje su diskriminirane kategorije pripadnika LGBTI zajednice 5,1% i žena žrtava nasilja 1,6%.

III 2.1. Zaštita integriteta ličnosti

Jeste li u posljednje tri godine trpjeli/doživjeli fizičko nasilje na osnovu spola ili zato što ste pripadnik jedne od sljedećih kategorija (Rom/Romkinja, pripadnici LGBTI zajednice, osoba starije životne dobi, žena žrtva nasilja na osnovu spola,

Grafikon 6: Stavovi ispitanika o trpljenju fizičkog nasilja na osnovu spola jer su pripadnici neke od ranjivih kategorija

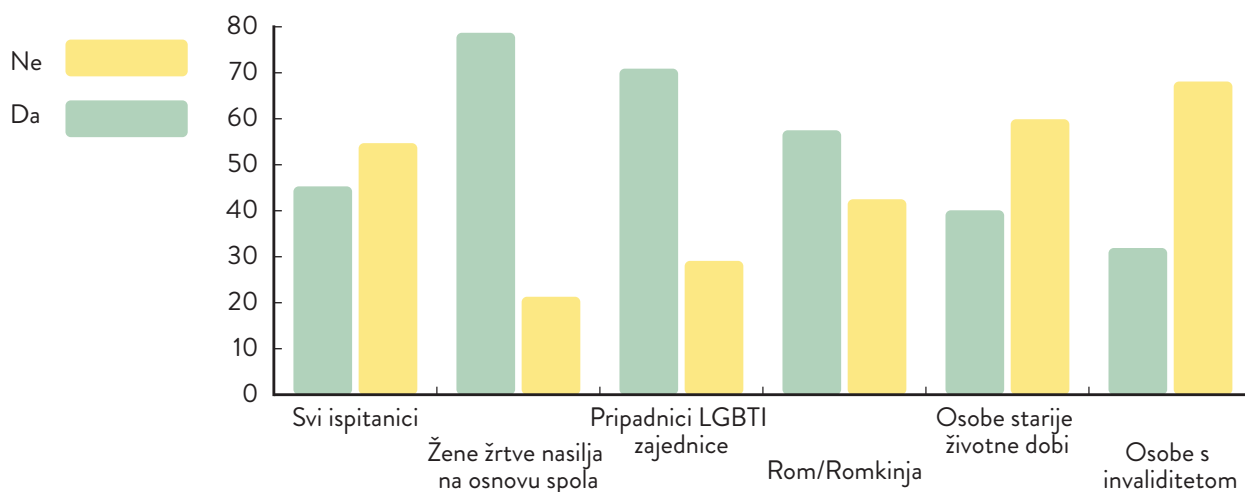
Gotovo jedna petina, 17,2% ispitanika je u posljednje tri godine trpjelo/doživjelo fizičko nasilje na osnovu spola ili zato što su pripadnici jedne od pet kategorija, a 11,8% ispitanika je nasilje doživjelo više od jednom.

Kada pogledamo odgovore u okviru kategorija, 68,5% žena žrtava nasilja na osnovu spola je u posljednje tri godine trpjelo/doživjelo fizičko nasilje (35,2% nekoliko puta, 24,1% često), zatim 34,2% Roma/Romkinja (13,7 često, 12,3% jednom) te 25,5% pripadnika LGBTI zajednice (20% nekoliko puta). Puno manji postotak ispitanika osoba starije životne dobi (7,5%) i osoba s invaliditetom (4,5%) je u posljednje tri godine trpio/doživio fizičko nasilje.

Ispitanici koji su dali potvrđan odgovor su u svojim odgovorima da je fizičko nasilje nad njima u 60,9% slučajeva vršio bračni drug, partner ili član porodice (žene žrtve nasilja na osnovu spola 85,1%, Romi/Romkinje 50%). Među najčešćim počiniocima su i susjedi/komšije (19,9%), posebno izraženi kao počinioci kod ispitanika Roma/Romkinja (40%), kao i nepoznate osobe (19,9%) koje je 85,7% pripadnika LGBTI zajednice označilo kao počinioce fizičkog nasilja nad njima. Kod 16% ispitanika počinilac nasilja je neko iz kruga šire rodbine ili prijatelja, kod Roma/Romkinja 26%.

17 ispitanika, 10,9% onih koji su doživjeli fizičko nasilje, iskazalo je da je počinilac službenik u određenoj instituciji, a 1 ispitanik/ca je za počinioca naveo/la da je to poslodavac.

Jeste li u posljednje tri godine trpjeli maltretiranje/nasilje i uvrede na osnovu spola ili zato što ste pripadnik jedne od sljedećih kategorija (Rom/Romkinja, pripadnici LGBTI zajednice, osoba starije životne dobi, žena žrtva nasilja na osnovu spola, oso

Grafikon 7: Stavovi ispitanika o trpljenju nasilja i uvreda na osnovu spola jer su pripadnici neke od ranjivih kategorija

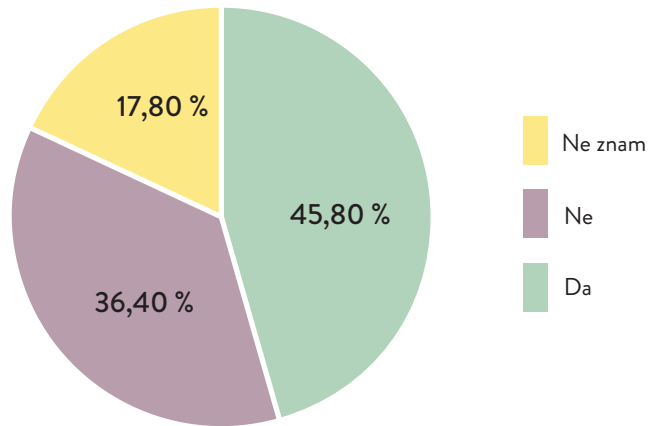
Za razliku od fizičkog nasilja, u posljednje tri godine 45,3% ispitanika trpjelo je psihičko maltretiranje/nasilje i uvrede na osnovu spola ili zbog pripadnosti jednoj od kategorija ispitanika. Ovaj postotak iznosi 78,7% kod žena žrtava nasilja na osnovu spola, 70,9% kod pripadnika LGBTI zajednice te 57,5% kod Roma/Romkinja, 40,1% kod osoba starije životne dobi, a 31,9% kod osoba s invaliditetom.

Najčešći počinioci su:

- nepoznate osobe (40,2%), službenici u institucijama (37,6%) i bračni drugovi, partneri ili članovi porodice (30,2%).
- Nepoznate osobe kao počinioce označilo je 70,5% ispitanika pripadnika LGBTI zajednice, 53% osoba s invaliditetom te 48,1% osoba starije životne dobi. Da je službenik u instituciji počinitelj, odgovorilo je 50% osoba s invaliditetom, 41,4% osoba starije životne dobi, 38,1% Roma/Romkinja, 23,5% žena žrtava nasilja na osnovu spola te 23,1% pripadnika LGBTI zajednice.
- Čak 80% žena žrtava nasilja na osnovu spola odgovorilo je da je bračni drug, partner ili član porodice počinitelj, kao i 36,9% Roma/Romkinja.
- Svaki peti ispitanik označio je da je počinitelj neko iz kruga šire rodbine ili prijatelja (22,2%). U kategoriji pripadnika LGBTI zajednice to je 46,2% ispitanika, a kod ispitanika Roma/Romkinja 33,3%.
- 23,4% ispitanika označilo je komšiju kao počinioca, dok su kolege ili nadređeni na poslu, školske kolege ili profesori u neznatnom postotku označeni kao počinioci.

III 2.2. Sloboda i sigurnost

Kada je u pitanju pravo na slobodu i sigurnost, 45,8% ispitanika smatra da je omogućena djelotvorna/efikasna zaštita. Značajna razlika je kod kategorije ispitanika pripadnika LGBTI zajednice, gdje samo 10,9% smatra da je omogućena djelotvorna zaštita, te kod žena žrtava nasilja na osnovu spola, gdje je 35,2% ispitanica tog stava. Da postojeći zakonski i institucionalni okviri u Bosni i Hercegovini omogućavaju djelotvornu zaštitu prava na sudski postupak smatra 39,5% ispitanika, dok svaki treći smatra da ne omogućava.

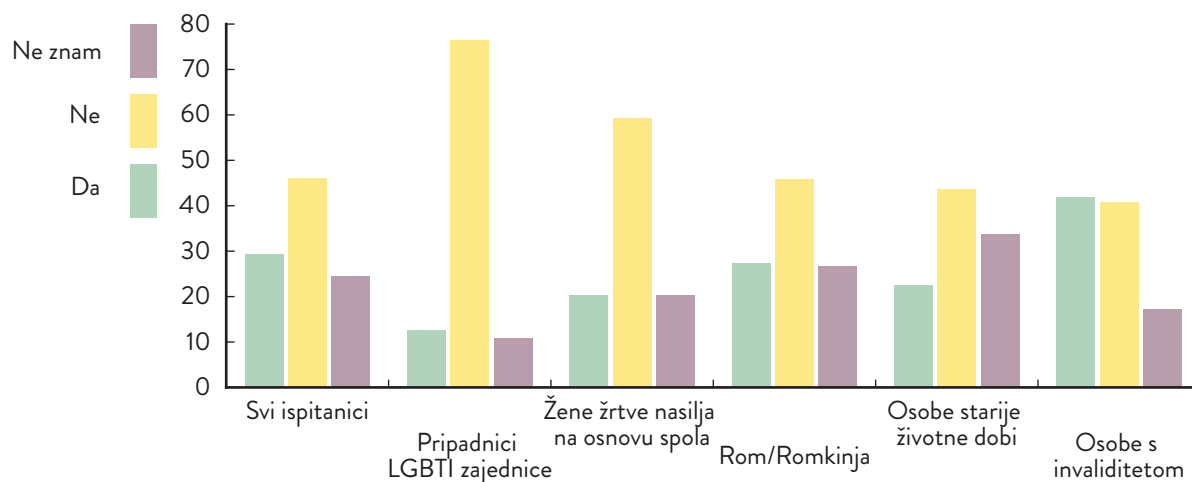
Pravo na slobodu i sigurnost

Grafikon 8: Percepcija ispitanika o njihovim pravima na slobodu i sigurnost

Po pitanju prava na slobodu mišljenja i izražavanja, 42,6% ispitanika smatra da je omogućena djelotvorna zaštita, a 35% da nije. Kada je u pitanju kategorija ispitanika pripadnika LGBTI zajednice, njih 63,6% smatra da nije omogućena djelotvorna/efikasna zaštita ovog prava, dok tek svaki četvrti ispitanik ove kategorije smatra da jeste. Jedina kategorija u kojoj više od 50% ispitanika smatra da je omogućena djelotvorna zaštita prava na slobodu mišljenja i izražavanja su osobe s invaliditetom, i to njih 53,4%.

III 2.3. Jednakost pred zakonom

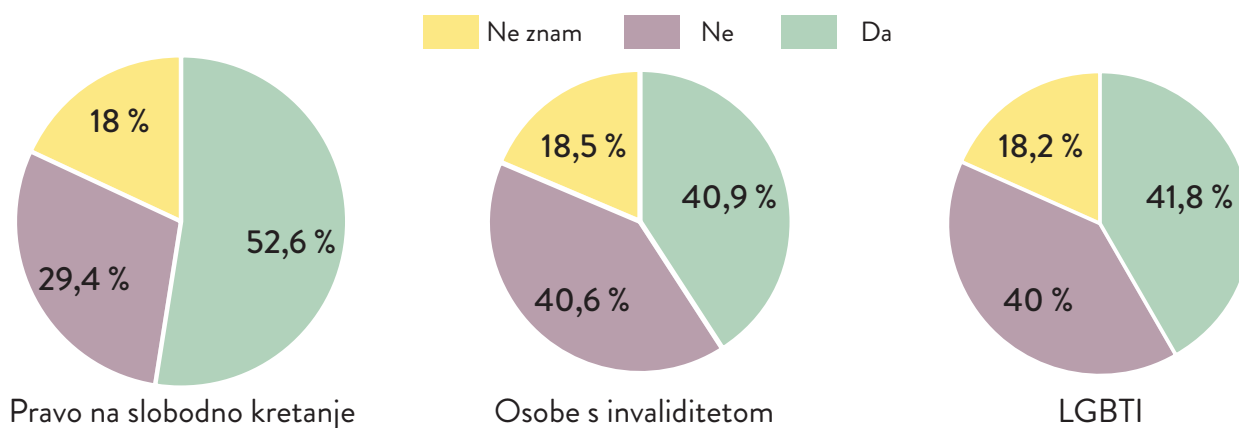
Za pravo na jednakost pred zakonom 29,4% ispitanika smatra da je omogućena djelotvorna zaštita prava. Ovog stava je tek 12,7% ispitanika pripadnika LGBTI zajednice, kojih čak 76,4% smatra da nije omogućena djelotvorna zaštita prava na jednakost pred zakonom. Također, više od polovine ispitanica žena žrtava nasilja na osnovu spola (59,3%) smatra da nije omogućena djelotvorna zaštita.

Grafikon 9: Percepcija ispitanika o pravu na jednakost pred zakonom

III 2.4. Sloboda kretanja

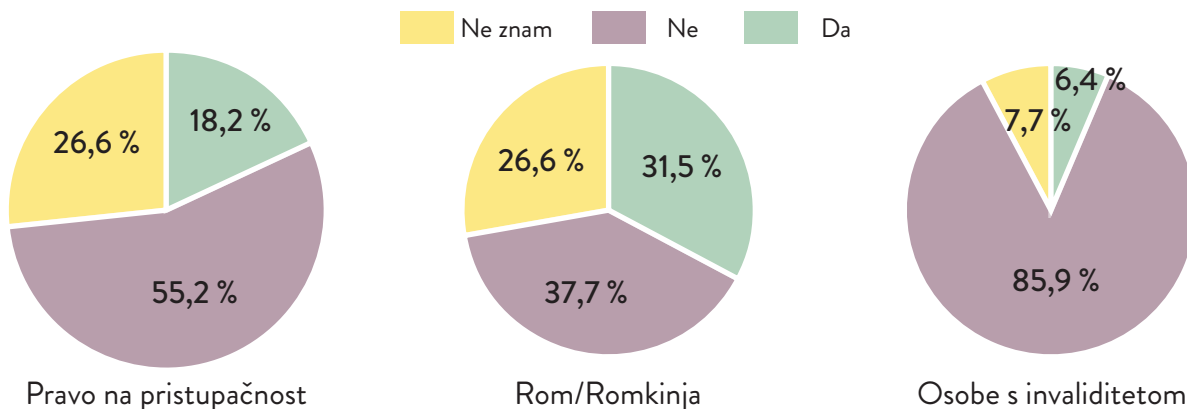
Da je pravo na slobodno kretanje zaštićeno smatra 52,6% ispitanika. Kada su u pitanju osobe s invaliditetom njih 40,6% smatra da nije omogućena zaštita ovog prava, istog stava je i 40% pripadnika LGBTI zajednice.

Grafikon 10: Percepcije ispitanika na pravo na slobodno kretanje, pravo na slobodno kretanje osoba sa invaliditetom te pravno na slobodno kretanje pripadnika LGBTI zajednice

III 2.5. Pristupačnost javnih servisa

Kada je u pitanju pravo na pristupačnost (odnosi se na npr. arhitektonsku, jezičku, informatičku pristupačnost, pristupačnost kod obrazovanja i zapošljavanja i sl.), 18,2% ispitanika smatra da je omogućena djelotvorna/efikasna zaštita, dok 55,2% smatra da nije.

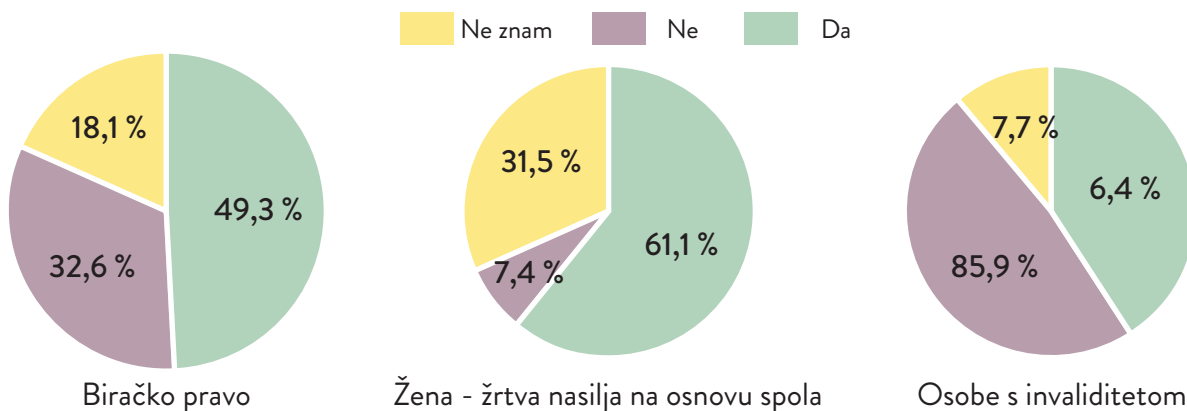

Grafikon 11: Percepcije ispitanika kada je u pitanju pravo na pristupačnost, posebno percepcije Roma/Romkinja kada je u pitanju pravo na pristupačnost te pravo na pristupačnost osoba sa invaliditetom

Od toga, 31,5% ispitanika Roma/Romkinja smatra da imaju pravo na pristupačnost, dok kod osoba s invaliditetom njih 85,9% smatra da nemaju pravo na pristupačnost!

III 2.6. Biračka prava

Da biračko pravo ima efikasnu zaštitu smatra 49,3% ispitanika, dok 32,6% smatra da ona nije omogućena. Tačno 61,1% žena žrtava nasilja na osnovu spola smatra da je omogućena zaštita biračkog prava, dok tek 7,4% smatra da nije. U kategoriji osoba s invaliditetom 48,2% ispitanika smatra da nije omogućena efikasna zaštita ovog prava.

Grafikon 12: Percepcije ispitanika o njihovim biračkim pravima, posebno kada su u pitanju žene žrtve nasilja na osnovu spola kao i osobe sa invaliditetom

III 2.7. Zaključak

Istraživanjem u okviru ovog poglavlja dobijeni su značajni pokazatelji o neravnopravnom tretmanu (diskriminaciji) u građanskim slobodama i političkim pravima, poteškoćama s kojim se suočavaju ranjive grupe zbog nedovoljnog poznavanja svojih prava i nesenzibilnosti javnih institucija koje imaju odgovornost da pruže zaštitu i podršku ranjivim grupama.

Polovina ispitanika/ca iz reda ranjivih grupa doživjela je diskriminaciju u oblasti građanskih sloboda i političkih prava samo zato što pripadaju jednoj od pet ranjivih kategorija. Najveći postotak ispitanika po kategoriji koji smatra da su do sada bili diskriminirani barem jednom su ispitanici iz kategorije pripadnika LGBTI zajednice i osobe s invaliditetom, sa čime se slažu i institucije.

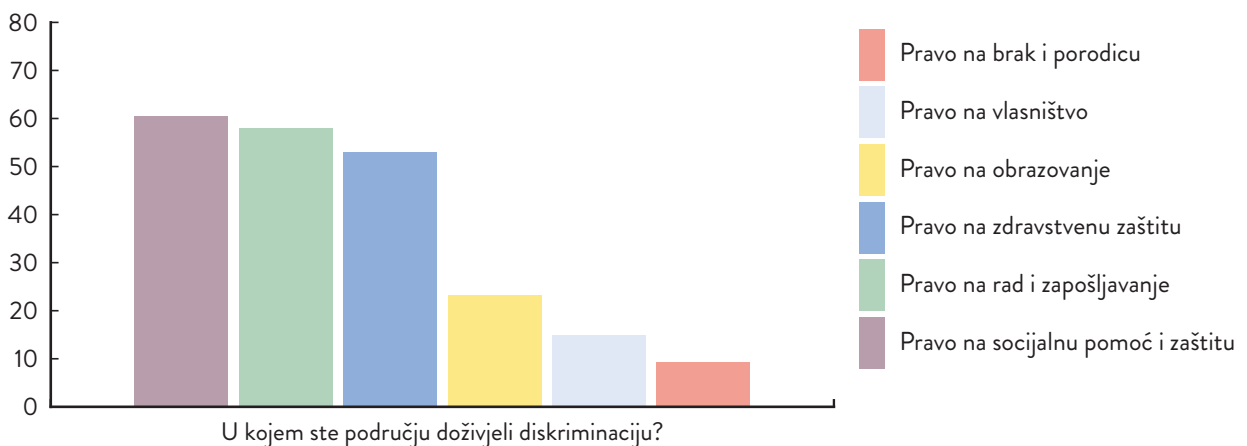
LGBTI osobe i žene žrtve nasilja na osnovu spola su po mnogim kriterijima ocijenjen kao najviše marginalizovane i stigmatizovane u poređenju sa ostalim grupama. Uprkos standardima Evropskog suda za ljudska prava-a koji sugerišu neophodnost uključivanja građana sa invaliditetom u društvo, ova lica su isključena iz pristupa mnogim pravima. Višestruka i unakrsna diskriminacija uočava se naročito u slučaju Romkinja, kao i LGBTI osoba. U mnogim slučajevima, pored toga što su diskriminisane usljed pomenutog zaštićenog osnova, one dodatno pate ako su i žene sa invaliditetom ili starije osobe, Dodatno, mnoge pate od nasilja u porodici.

Ispitanici iz reda ranjivih grupa, kao i ispitanici iz reda zaposlenih u institucijama svojim odgovorima doprinijeli su potvrđivanju teze da ranjive grupe nisu zaštićene od diskriminacije u pogledu ostvarivanja svojih prava u oblasti građanskih sloboda i političkih prava. Zakon o zabrani diskriminacije definiše diskriminaciju kao oblik nezakonitog ponašanja, koje se sastoji iz različitog tretmana osobe zbog nekog zabranjenog osnova, koji rezultira kršenjem nekog zagarantiranog ljudskog prava ili slobode. Očigledno je da postojeći zakonski okvir ne daje željene rezultate, te je potrebno utvrditi razloge koji sprječavaju njihovu primjenu u praksi. Ukoliko država želi da omogući svim svojim građanima djelotvornu zaštitu od svih oblika diskriminacije, ona mora obezbijediti i adekvatan sistem.

III 3. DISKRIMINACIJA U OBLASTI SOCIJALNIH, EKONOMSKIH I KULTURNIH PRAVA

Ekonomska, socijalna i kulturna prava su socijalno-ekonomska ljudska prava, poput prava na obrazovanje, prava na stanovanje, prava na odgovarajući životni standard, prava na zdravlje, prava žrtava i prava na znanost i kulturu. Ekonomska, socijalna i kulturna prava prepoznata su i zaštićena međunarodnim i regionalnim instrumentima zaštite ljudskih prava. Države članice imaju zakonsku obvezu poštovati, štiti i ispunjavati ekonomska, socijalna i kulturna prava i od njih se očekuje da poduzimaju mjere radi stalnog unapređenja stepena uživanja ovih prava.

U okviru ovog poglavlja obuhvaćena su prava ranjivih kategorija na uživanje socijalnih i ekonomskih prava, zakonski i institucionalni okvir koji omogućava djelotvornu zaštitu, pitanja vezana za nadležnost i provođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Grafikon 13: Percepcije ispitanika o neravnopravnom tretmanu ili diskriminaciji iz uživanja različitih socijalno ekonomskih prava

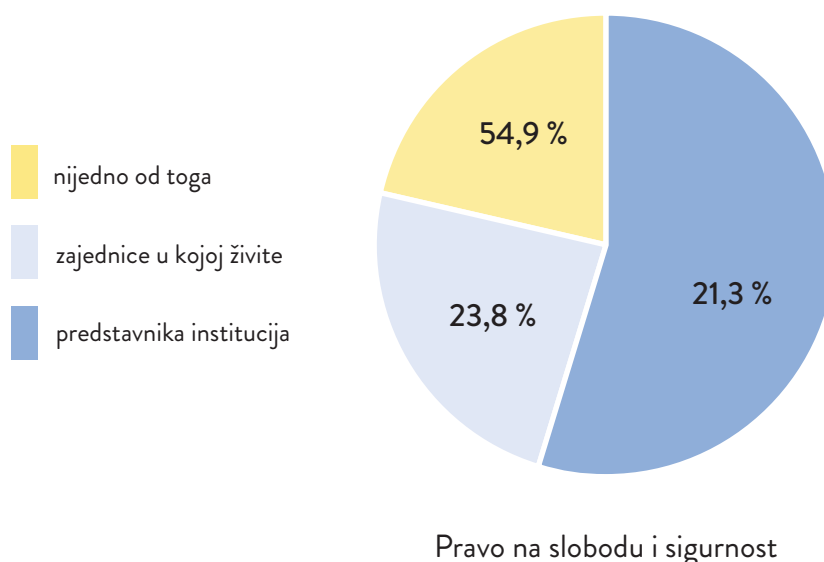
Kada je u pitanju neravnopravan tretman (diskriminacija) ili isključenost iz uživanja socijalno-ekonomskih prava, ukupno 44% ispitanika i reda ranjivih grupa se izjasnilo da su jednom, više puta ili često bili u neravnopravnom tretmanu ili isključenosti iz uživanja ovih prava samo zato što su pripadnici jedne od pet ranjivih kategorija. Najveći broj ispitanika koji su bili neravnopravno tretirani ili isključeni iz uživanja socijalnih i ekonomskih prava smatra da su doživjeli diskriminaciju u pravu na socijalnu pomoć i zaštitu (60,4%), na rad i zapošljavanje (57,9%) te na zdravstvenu zaštitu (52,9%).

Ispitanici iz reda zaposlenih u institucija smatraju da je prisutan neravnopravan tretman kod 5 ranjivih grupa obuhvaćenih istraživanjem u pogledu prava na rad i zapošljavanje (78,9%), zatim prava na socijalnu pomoć i zaštitu (54,4%) te prava na zdravstvenu zaštitu (45,6%).

III 3.1. Pravo na rad i zapošljavanje

Nije iznenađujući podatak da su ispitanici iz reda ranjivih grupa, kao i ispitanici iz reda zaposlenih u institucija prepoznali pravo na rad i zapošljavanje kao najveću prijetnju i neravno pravan tretman. Uskraćivanje prava na rad na diskriminatoran način dovodi do široke lepeze negativnih posljedica po život žrtve diskriminacije. Pored uskraćivanja prava na zaradu koja obezbjeđuje finansijsku nezavisnost i egzistenciju, diskriminacija u radnim odnosima utiče i na druga prava kao što su pravo na privatni život i različita ekonomsko-socijalna prava blisko povezana sa pravom na rad. Zbog navedenog, ne treba da čudi da su upravo postupci u ovoj oblasti najbrojniji²².

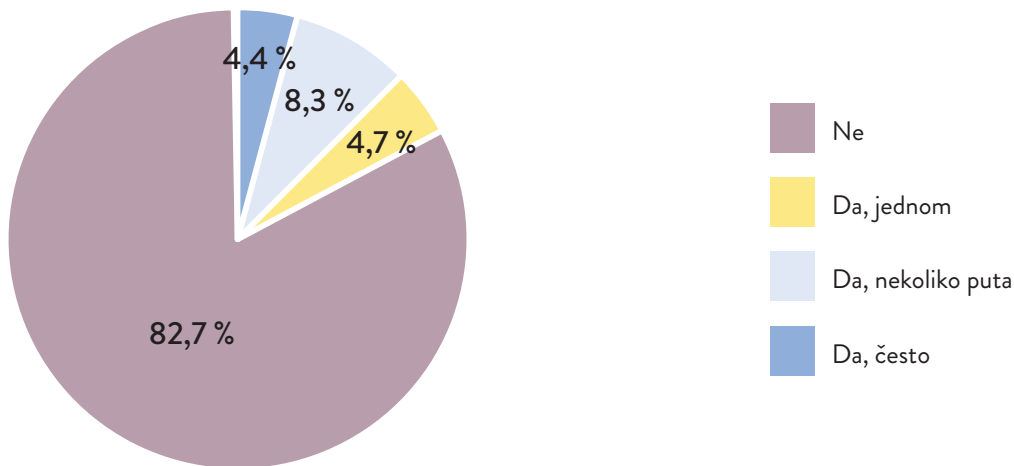
Predstavnici institucija u svojim odgovorima nisu prepoznali neravno pravan tretman ovih ranjivih kategorija u pogledu prava na vlasništvo, pravo na brak i porodicu te pravo na obrazovanje, što se razlikuje od odgovora ranjivih kategorija koji su diskriminaciju doživjeli u pravu na obrazovanje (23,3%), pravu na vlasništvo (14,8%) te pravu na brak i porodicu (9,3%).

Grafikon 14: Stavovi ispitanika o izloženosti predrasudama zbog svog ekonomskog i socijalnog statusa

Više od polovine ispitanika iz reda ranjivih grupa, njih 54,9%, smatra da su izloženi predrasudama od strane predstavnika institucija zbog svog ekonomskog i socijalnog statusa, njih 23,8% smatra da su izloženi predrasudama od strane zajednice u kojoj žive, dok 21,3% smatra da nisu izloženi predrasudama od predstavnika institucija ili zajednice u kojoj žive.

Predstavnici institucija su na pitanje da li su imali prigovore stranaka na rad nekog od službenika koji se odnose na različito postupanje prema ranjivim grupama zbog njihovog ekonomskog i socijalnog statusa, većina ispitanika je odgovorilo da nisu (52,6%), dok je tek 7% odgovorilo potvrdno, a ostatak (40,4%) nije mogao da potvrdi da je bilo prigovora.

Jeste li do sada bili neravnopravno tretirani ili isključeni (diskriminirani) u oblasti kulturnih prava samo zato što ste pripadnik jedne od pet ranjivih kategorija?

Grafikon 15: Percepcije ispitanika o diskriminaciji u oblasti kulturnih prava

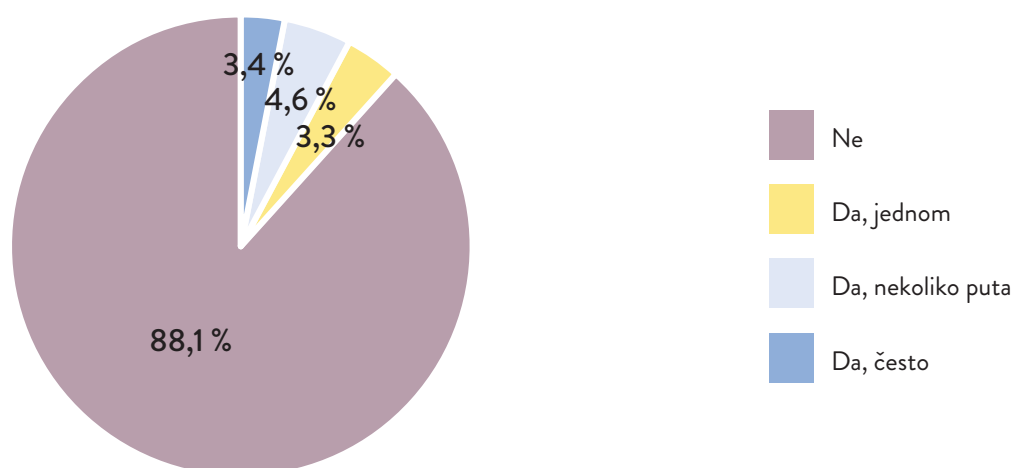
III 3.2. **Pristup pravima u oblasti kulture**

U vezi s pitanjem neravnopravnog tretmana ili isključenosti (diskriminacije) u oblasti kulturnih prava, 17,3% ispitanika smatra da su doživjeli diskriminaciju u oblasti kulturnih prava. Najčešće područje gdje su doživjeli neravnopravan tretman (diskriminaciju) je pravo na učešće u kulturnom životu (51,6%), zatim pravo na kulturni identitet i upotrebu jezika (47,1%), pravo na rekreaciju i sport (31,8%) te pravo na korištenje kulturnih i naučnih dostignuća (22,9%).

Da je neravnopravan tretman (diskriminacija) prisutan u oblasti kulturnih prava smatra 28,1% ispitanika iz reda zaposlenih u institucijama, dok 49,1% ne može potvrditi, a 22,8% smatra da nije prisutan.

Kada su u pitanju zakonski i institucionalni okviri za ispunjavanje prava iz oblasti kulture, ispitanici u većoj mjeri smatraju da omogućavaju ispunjavanje tih prava: prava na učešće u kulturnom životu (54,7%), prava na kulturni identitet i upotrebu jezika (47,8%), prava na korištenje kulturnih i naučnih dostignuća (42,1%) te prava na rekreaciju i sport (52,3%).

S druge strane, ispitanici iz reda zaposlenih u institucijama smatraju da su ona djelotvorno zaštićena. Jedino po pitanju prava na kulturni identitet i upotrebu jezika, ispitanici su podijeljeni na pola, gdje 50% smatra da je ovo pravo djelotvorno zaštićeno, dok druga polovica smatra da nije.

Jeste li do sada bili neravno**Jeste li do sada bili neravnopravno tretirani ili isključeni (diskriminirani) u oblasti ekoloških prava samo zato što ste pripadnik jedne od pet ranjivih kategorija?**

Grafikon 16: Percepcije ispitanika o neravnopravnom tretmanu ili isključenju u oblasti ekoloških prava

III 3.3. **Pristup pravima iz oblasti okoliši**

Svaki deseti ispitanik iz reda ranjivih grupa smatra da je neravnopravno tretiran ili isključen (diskriminiran) u oblasti ekoloških prava samo zato što je pripadnik jedne od pet ranjivih kategorija (11,9%). Ispitanici su rangirali prava na zaštitu okoliša po ugroženosti, te smatraju da je najugroženije pravo na čist zrak, zatim pravo na pitku vodu, pravo na zdrav okoliš i naposljetku zaštita od klimatskih promjena.

Po pitanju diskriminacije u oblasti ekoloških prava, 17,5% ispitanika iz reda zaposlenih u institucijama smatra da je prisutna, 21,2% da nije prisutna, dok većina 61,4% ispitanika ne može potvrditi prisutnost diskriminacije u oblastima ekoloških prava.

Zaključak

Istraživanjem u okviru ovog poglavlja dobijeni su značajni pokazatelji o neravnopravnom tretmanu (diskriminaciji) u oblasti socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava

Ispitanici iz reda ranjivih skupina su stava da su neravnopravno tretirani u oblasti socijalnih i ekonomskih prava i to u procentu od 56%, a da su najčešće diskriminaciju doživjeli u pravu na socijalnu pomoć i zaštitu (60,4%), na rad i zapošljavanje (57,9%) te na zdravstvenu zaštitu (52,9%). U manjem broju diskriminaciju su doživjeli u pravu na obrazovanje (23,3%), pravu na vlasništvo (14,8%) te pravu na brak i porodicu (9,3%). Nalazi meta-analize potvrđuju da su u oblasti socijalne pomoći sve osobe sa invaliditetom nisu

ravnopravne, gdje ratni invalidi imaju veća prava od neratnih invalida. U oblasti rada i zapošljavanja, žene su neravnopravnije od muškaraca i u manjem su procentu manje zaposlene te se općenito nalazi u društveno inferiornijem položaju u odnosu na mušku populaciju. Ovaj društveni jaz je naročito izražen kod zapošljavanja, rada, plata, penzija, te tradicionalnih podjela uloga. Osobe sa invaliditetom nemaju jednake mogućnosti kod zapošljavanja, a fondovi koji pomažu su netransparentni te ne posjeduju potpune evidencije zaposlenih invalidnih osoba, Romi zbog negativnih stereotipa prema njima²¹ također nisu ravnopravni kod zapošljavanja, dok LGBT zajednica najviše je neravnopravna u pogledu prava na brak.

U vezi s pitanjem neravnopravnog tretmana ili isključenosti (diskriminacije) u oblasti kulturnih prava, 17,3% ispitanika smatra da su doživjeli diskriminaciju u oblasti kulturnih prava i to najčešće je diskriminirano pravo na učešće u kulturnom životu zatim pravo na kulturni identitet i upotrebu jezika. Da je neravnopravan tretman prisutan u oblasti kulturnih prava smatra 28,1% ispitanika iz reda zaposlenih u institucijama,

Analiza prepreka nalazi da su osobe starije životne dobi izložene riziku od izolacije, a ako se uzmu u obzir finansijske mogućnosti starijih osoba može se uočiti čemo da više od 50% nema pristup kulturnim i sportskim dešavanjima, što doprinosi socijalnoj isključenosti čak i zdravih starijih osoba. Iako su Romi uključeni u redovno obrazovanje, ne postoji mogućnost učenja romskog jezika, a svijest o Romskoj kulturi u opštoj populaciji je nerazvijena. Osobe sa invaliditetom zbog nerazvijene arhitektonske pristupačnosti imaju smanjene mogućnosti za pristup rekreaciji i sportu. LGBT osobe nakon outovanja doživljavaju negativne reakcije okoline, što ih udaljava od prostora opšte zajednice.

S druge strane, ispitanici iz institucija smatraju da neravnopravan tretman nije prisutan u pogledu, pravo na brak i porodicu. Suprotno takvom stavu, pripadnici LGBT zajednice smatraju da su neravnopravno tretirani u pogledu prava na brak i porodicu. Iz analize prepreka proizilazi da LGBT populacija nema jednak tretman u pogledu mogućnosti sklapanja braka, zbog zakonskog određenja da je brak zajednica muškarca i žene. Nemaju jednak tretman niti u pogledu prava na nasljedstvo, odnosno za životna pitanja koja su u potpunosti uređena za sve druge građane Bosne i Hercegovine osim za LGBTI osobe.

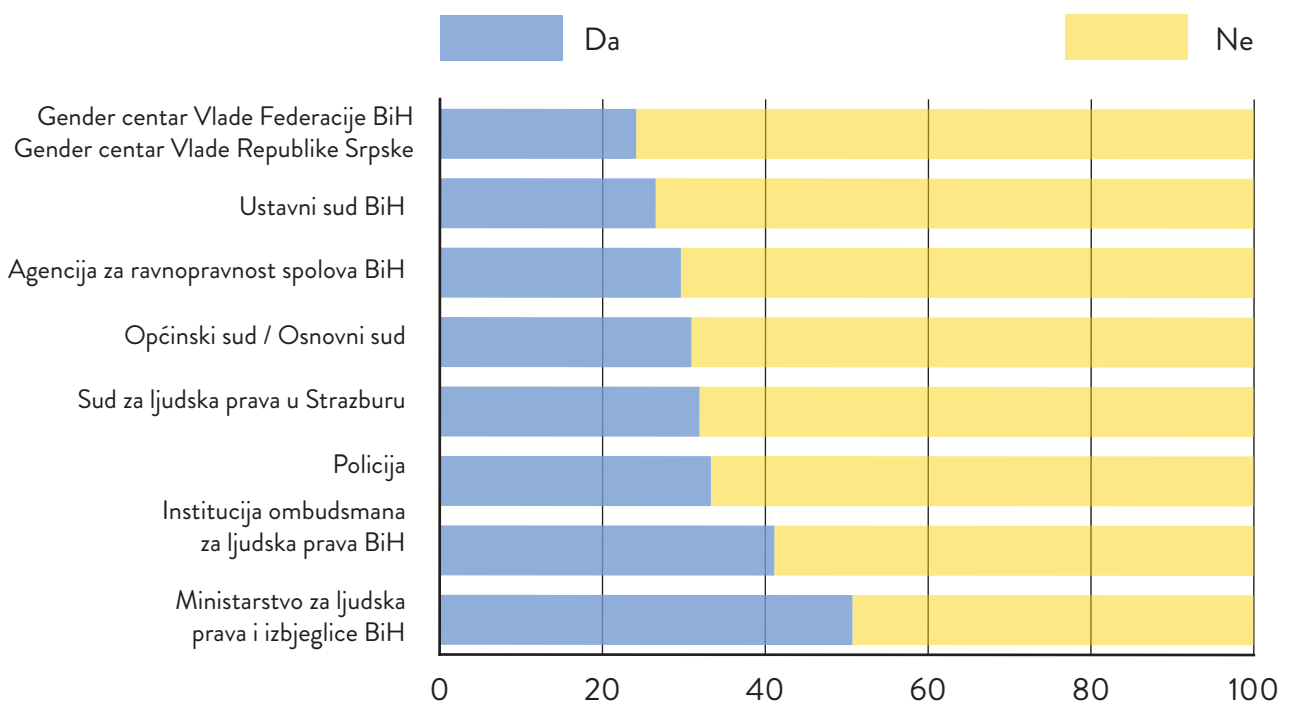
Ispitanici iz Institucija u izrazito velikom broju u preko 61,4% nisu se mogli izjasniti o prisutnosti diskriminacije u oblastima ekoloških prava, iako smatraju da je od ekoloških prava najviše ugroženo pravo na čist zrak, zatim na zdrav okoliš i pitku vodu. Navedeni stav saglasan je i sa ispitanicima iz ranjivih grupa kako u pogledu diskriminacije tako i u pogledu ugroženosti ovih prava.

21 Istraživanje OSCE-a Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti (2019) bilježi da ispitanici smatraju da većina Roma/Romkinja živi od socijalne pomoći i ne želi raditi te su rekli da ih ne bi zaposlili. Zatim, da bi Romi/Romkinje, ukoliko bi bili/e zaposleni/e u uslužnim djelatnostima, odbili/e kupce. Da postoji veća vjerovatnoća da su Romi/Romkinje kradljivci/ice. Očigledan je jaz između romske i drugih grupa, jer je 63% ispitanika/ca reklo da uopće ne poznaje nikoga iz romske zajednice.

III 4. Poznavanje i iskustva sa mehanizmima zaštite od diskriminacije

Slijedeći međunarodne standarde, Bosne i Hercegovine je u svoj pravni sistem ugradila načelo jednakog postupanja, te je usvajanjem Zakona o zabrani diskriminacije²² prepoznala diskriminaciju kao društveni problem. Bosna i Hercegovina je 2003. godine usvojila i Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koji predstavlja pravni osnov za prevenciju i procesuiranje svih oblika diskriminacije zasnovanih na spolu i spolnoj orijentaciji.²³ Na ovaj način su stvorene pravne pretpostavke za efikasnu prevenciju i zaštitu od diskriminacije. Jedna od osnovnih elemenata zaštite od diskriminacije i promocije ravnopravnosti je uspostavljanje i djelovanje nadležnih institucija.

U anketnom upitniku, u cilju saznanja o tome koliko su ispitanici upoznati s centralnim institucijama za provođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije u Bosni i Hercegovini, ispitanici su imali mogućnost odabrati više institucija za koje smatraju da su nadležne. Najveći broj ispitanika je označio Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (50,7%), zatim Ombudsmena (41,1%) i policiju (33,3%).

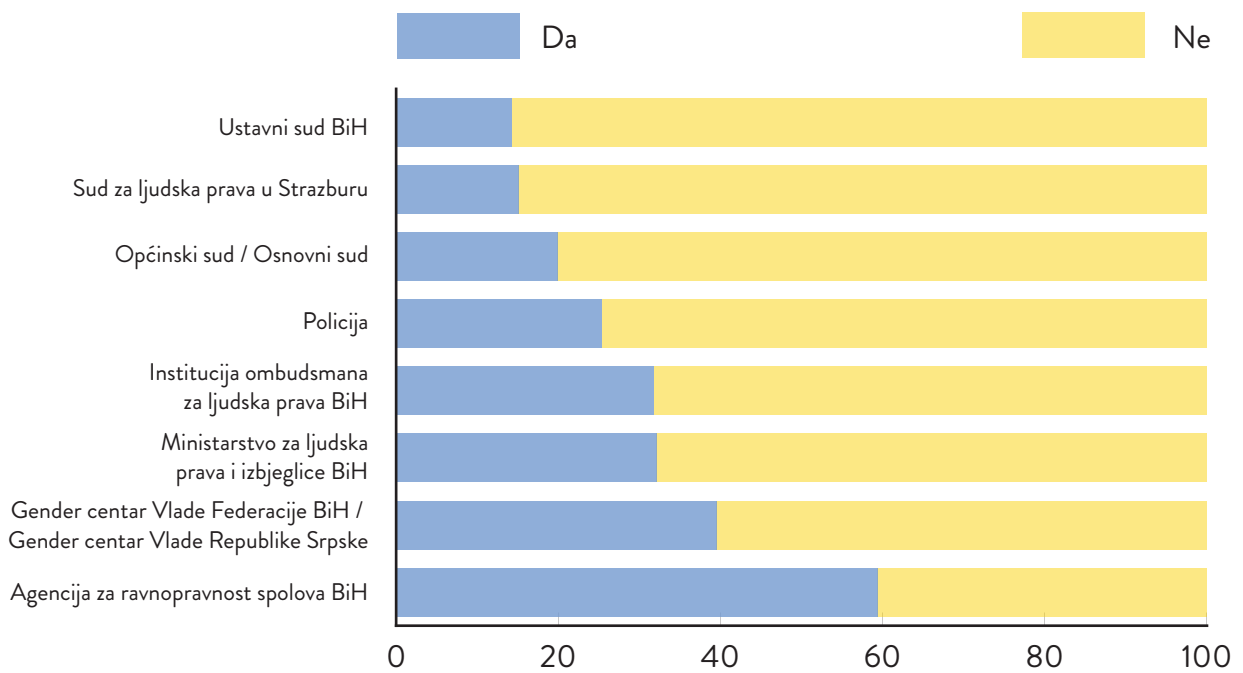

Grafikon 17: Poznavanje centralnih institucija za provođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije u BH od strane ispitanika

U istom cilju upitani su da li znaju koje su institucije nadležne za provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, gdje je najčešći odgovor ARS BiH (59,4%), zatim GCFBiH/RS (39,5%) te MLJPIBiH (32,1%).

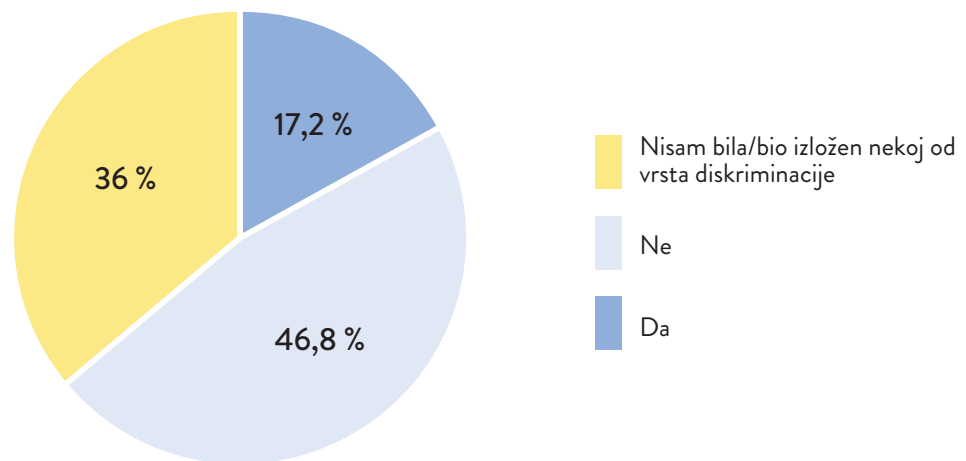
²² Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 59/09 i 66/16

²³ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 16/03

Grafikon 18: Poznavanje su institucije nadležnih za provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Upitani da li su bili izloženi nekoj od vrsta diskriminacija u odnosu na navedena prava te da li su to prijavili, 17,2% ispitanika je bilo izloženo i prijavilo, 46,8% je bilo izloženo a nije prijavilo, dok 36% smatra da nije bilo izloženo nekoj od vrsta diskriminacije.

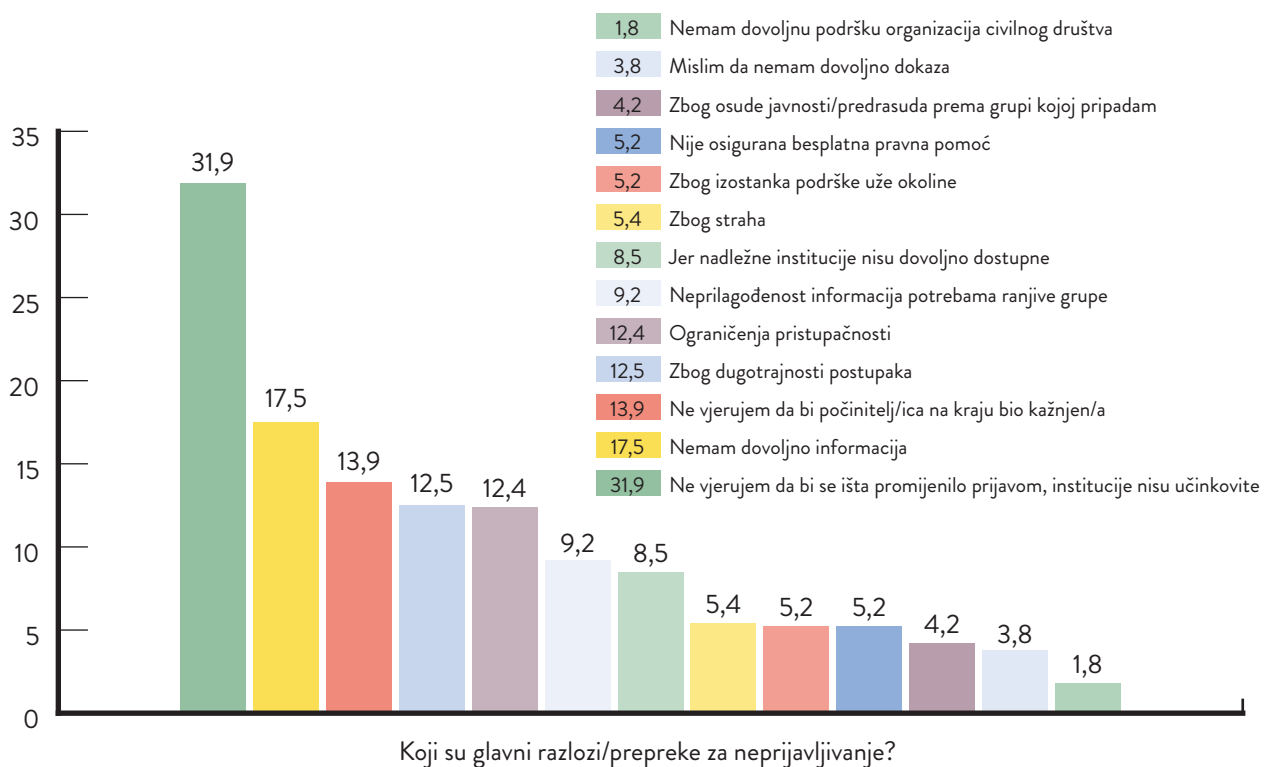
Ukoliko ste do sad bili izloženi nekoj od vrsta diskriminacije u odnosu na prethodno navedena prava, jeste li to nekome prijavili?

Grafikon 19: Izloženost nekoj vrsti diskriminacije i prijava diskriminacije – stavovi ispitanika

III 4.1. Iskustvo sa mehanizmima zaštite od diskriminacije

Najveći broj ispitanika koji su prijavili diskriminaciju, prijavili su je policiji (55,1%), zatim NVO-ima (38,5%) te Instituciji Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (16%). Dobijenim nalazima jasno je da su ispitanici veoma malo koristili sudsku zaštitu. Iako je zaštita od diskriminacije ojačana odredbama koje predviđaju mogućnost sudske zaštite u slučajevima diskriminacije, gdje žrtva ima mogućnost podnošenja tužbe za utvrđivanje diskriminacije, tužbe za zabranu ili otklanjanje diskriminacije, tužbe za nadoknadu štete te zahtjeva za objavljivanje presude u sredstvima javnog informisanja, što se jednako odnosi na sve oblike diskriminacije. Sve ovo ukazuje da ispitanici nisu dovoljno upoznati sa svojim pravima i mogućnostima koja im stoje na raspolaganju.

Na pitanje, da li su bili zadovoljni radom osobe, institucije, službe ili organizacije kojoj su se obratili kada prijavili diskriminaciju ali i ishodom postupka, čak 42,3% ispitanika je bilo zadovoljno, 37,2% ispitanika je djelomično zadovoljno, dok 20,5% ispitanika nije bilo zadovoljno radom i ishodom.

Grafikon 20: Glavni razlozi /prepreke ispitanika za neprijavlivanje diskriminacije

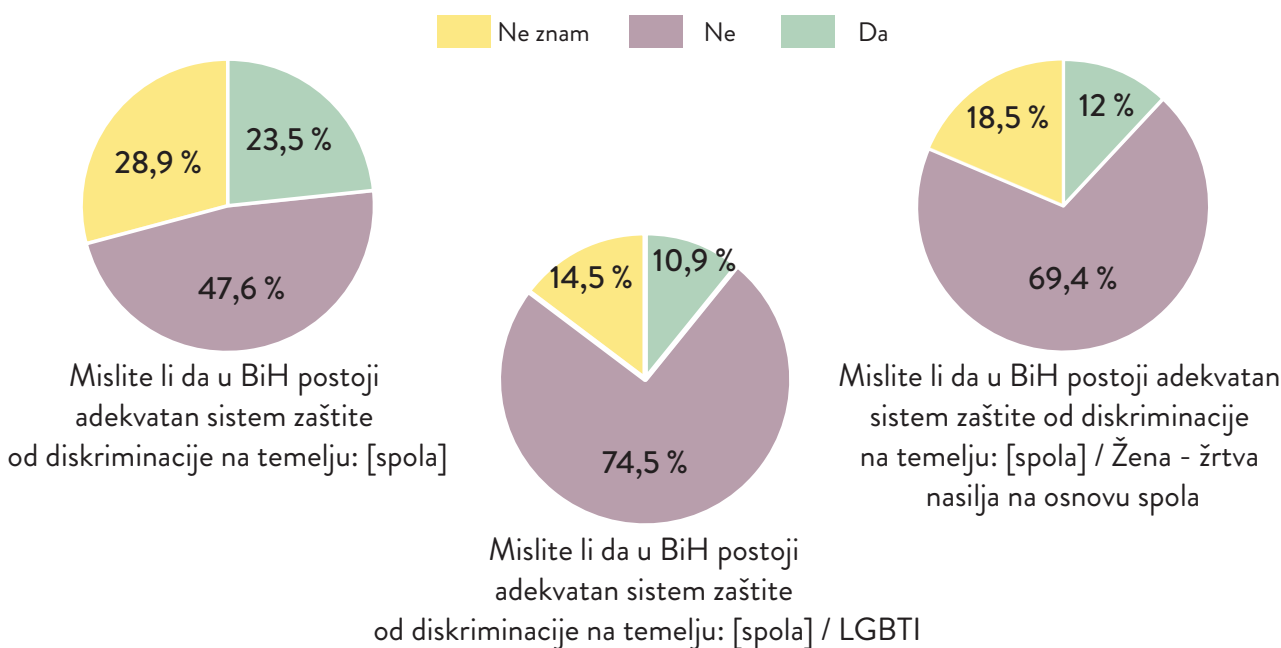
Ispitanici, predstavnici institucija smatraju da su najveći razlozi koji obeshrabruju građane u prijavi diskriminacije i nejednakog postupanja nedovoljno informacija o postupku prijavlivanja, pokretanja i vođenja postupka (73,7%), zatim uvjerenje da se ništa ne bi promijenilo i da institucije nisu učinkovite (71,9%), strah i predrasude (64,9%), te dugotrajnost postupka i uvjerenje da počinitelj/ica na kraju ne bi bio/bila kažnjen/a (po 63,2%). Najmanji broj ispitanika smatra da su među razlozima za neprijavlivanje to što angažman organizacija

civilnog društva nije dovoljan (14%), jer nije osigurana besplatna pravna pomoć (17,5%) te neprilagođenost informacija o postupku potrebama ranjive grupe (19,3%).

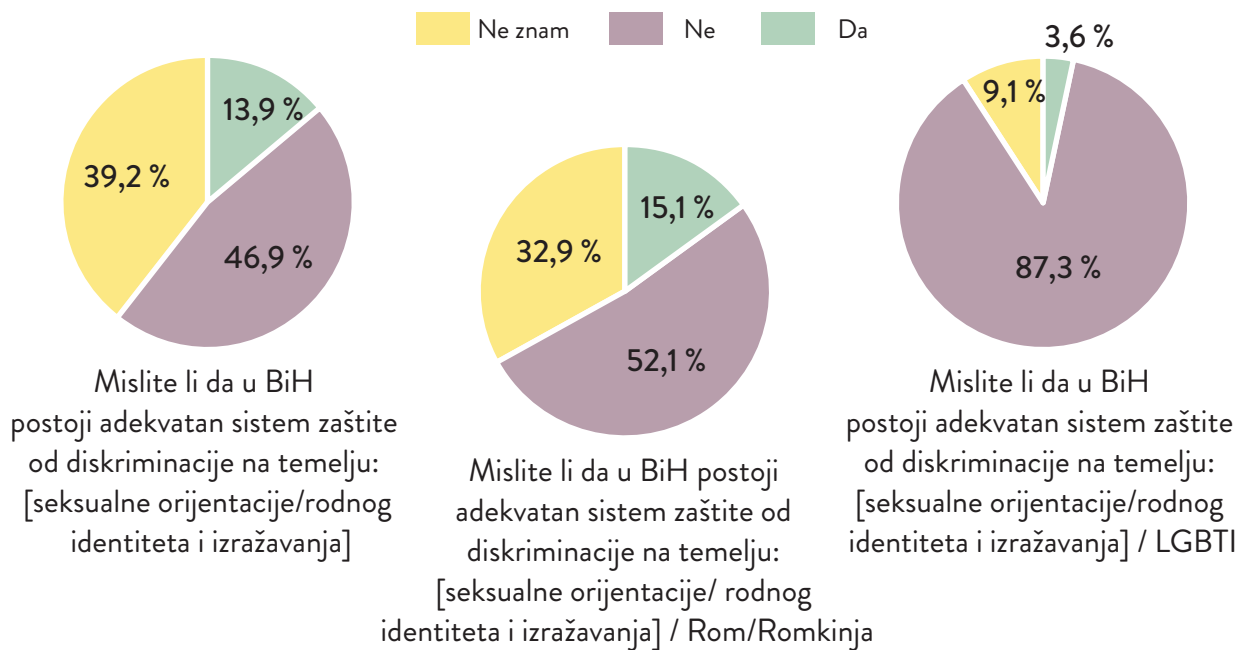
III 4.2. Stavovi o efikasnosti sistema zaštite od diskriminacije

Upitani da li postoji adekvatan sistem zaštite od diskriminacije na temelju spola u pristupu građanskim i političkim pravima, 23,5% ispitanika odgovorilo je da smatra da je zaštita adekvatna, dok 47,6% smatra da nije. Kada su u pitanju ispitanici pripadnici LGBTI zajednice, njih 74,5% smatra da nije adekvatna, a samo 10,9% da jeste. Slično je i sa ženama žrtvama nasilja na osnovu spola, gdje njih 12% smatra da je adekvatna, dok 69,4% da nije.

U kontrastu na ove nalaze, najveći broj ispitanika predstavnika institucija smatra da nije omogućena zaštita po pitanju prava na pristupačnost, zatim jednakost pred zakonom te pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, dok su prava na slobodno kretanje, na udruživanje i na okupljanje prama ispitanicima djelotvorno zaštićena prava.

Grafikon 21: Percepcije ispitanika o adekvatnosti sistema zaštite od diskriminacije na osnovu spola generalno, kada su u pitanju pripadnici LGBTI zajednice te žene žrtve nasilja na osnovu spola

Grafikon 22: Percepcije ispitanika o postojanju adekvatnog sistema zaštite od diskriminacije na temelju seksualne orijentacije/rodnog identitet generalno, kada su u pitanju Romi/Romkinje te pripadnici LGBTI zajednice;

Uočene su razlike u stavovima kada su u pitanju ranjive grupe. Kada je u pitanju sistem zaštite od diskriminacije na temelju seksualne orijentacije/rodnog identiteta i izražavanja, 46,9% ispitanika smatra da nije adekvatan, dok 13,9% smatra da jeste. Ispitanici pripadnici LGBTI zajednice u velikom broju smatraju da nije adekvatan, njih 87,3%, dok samo 3,6% smatra da je adekvatan. Veći postotak ispitanika koji smatraju da nije adekvatan je u kategoriji ispitanika Roma/Romkinja, odnosno njih 52,1%, dok 15,1% smatra da jeste. Malo više od pola ispitanika/ca smatra da u Bosni i Hercegovini ne postoji adekvatan sistem zaštite od diskriminacije na temelju dobi, njih 51,2%, dok 22% misli da postoji adekvatan sistem zaštite.

Kada je u pitanju sistem zaštite od diskriminacije na temelju etničke pripadnosti, 49,6% ispitanika smatra da nije adekvatan, dok 26,4% smatra da jeste. Značajna razlika u stavu postoji kod osoba starije životne dobi, gdje njih 35,2% smatra da je sistem zaštite adekvatan, a 29,5% da nije. Također ispitanici tri druge kategorije u većoj mjeri smatraju da sistem nije adekvatan: pripadnici LGBTI zajednice 72,7%, Romi/Romkinje 59,6% i žene žrtve nasilja na osnovu spola 57,4%.

Da je sistem od zaštite od diskriminacije na temelju invaliditeta adekvatan, smatra 15,9% ispitanika, dok njih 62,1% smatra da nije. U kategoriji osoba s invaliditetom, njih 78,3% smatra da nije adekvatan, dok tek 10,5% smatra da jeste. Osim ispitanika pripadnika LGBTI zajednice, kojih 69,1% smatra da nije adekvatan, ostale kategorije u manjem postotku smatraju isto: žene žrtve nasilja na osnovu spola 56,5%, osobe starije životne dobi 53% i Romi/Romkinje 45,2%.

Po pitanju djelotvornosti sudskog sistema zaštite od diskriminacije, samo 8,8% ispitanika je stava da je on djelotvoran. Ispitanici koji su odgovorili da smatraju da postojeći sudski sistem zaštite od diskriminacije nije djelotvoran (58,3%) zamoljeni su da odaberu jedan od šest ponuđenih odgovora kao razlog zašto imaju takav stav. Od njih, 49,4% smatra da postojeći sudski sistem zaštite od diskriminacije nije djelotvoran zato što nadležne institucije ne provode zakone djelotvorno. Drugi najčešći odgovor je da propisi ne osiguravaju odgovarajuću zaštitu ljudskih prava (18%), zatim da postoje ograničenja u pristupačnosti sistemu te da se potrebne informacije ne dostavljaju na kvalitetan i odgovarajući način u zajednicama u kojima žive pripadnici jedne od pet ranjivih kategorija (7,2%).

Tek 15,8% ispitanika zaposlenih u institucijama smatra da je postojeći sudski sistem zaštite od diskriminacije djelotvoran, najviše ispitanika smatra da nije djelotvoran (43,9%), dok 40,4% nema stava o djelotvornosti sudskog sistema zaštite. Većina ispitanika koji smatraju da sudski sistem zaštite o diskriminacije nije djelotvoran, smatraju da je razlog to što nadležne institucije ne provode zakone djelotvorno (76%). Iznenađujuće ovi nalazi nisu značajno drugačiji u odnosu na stavove ranjivih grupa.

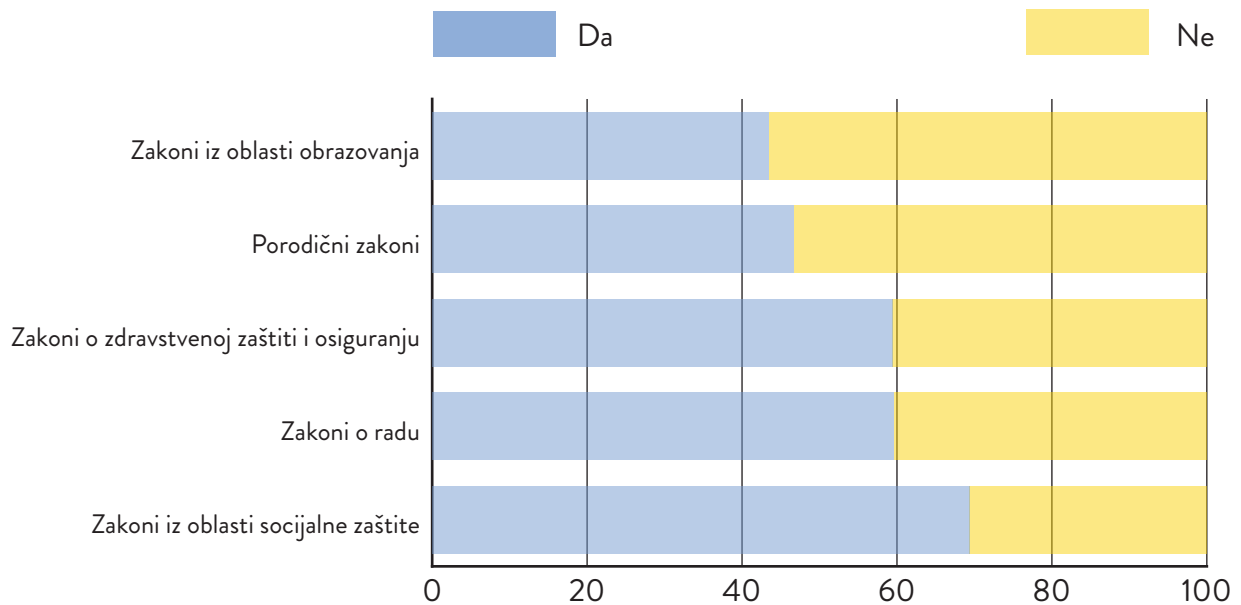
III 4.3. Zakonske prepreke za zaštitu od diskriminacije

Kada je u pitanju unapređenje ili usklađenost zakona sa standardima Evropske unije, 62,9% ispitanika smatra da je potrebno da se unaprijedi ili uskladi Zakon o zabrani diskriminacije. Druga dva zakona za koje više od 50% ispitanika smatra da treba unaprijediti ili uskladiti sa standardima Evropske unije su zakoni iz oblasti rada, zdravstvene i socijalne zaštite, zaštite životne sredine (52,5%) te zakoni o zaštiti od nasilja u porodici (52,3%). Značajan broj ispitanika smatra da bi trebalo unaprijediti i uskladiti krivične zakone (46,6%) i Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (44,4%), zatim zakone o krivičnom postupku (38,9%), Zakon o instituciji Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (38,6%), zakone o javnom redu i miru (37,4%) i Zakon o nacionalnim manjinama (35,8%). Najmanje ispitanika smatra da je potrebno unaprijediti ili uskladiti zakone o JRTV servisima (23,8%).

U oblasti socio-ekonomski prava, ispitanici iz reda ranjivih kategorija su odgovori da postojeći zakonski i institucionalni okvir ne omogućava djelotvornu zaštitu u oblastima u kojima su u najvećem broju doživjeli diskriminaciju: pravo na rad i zapošljavanje (60,2%), pravo na socijalnu pomoć i zaštitu (57,3%) te pravo na zdravstvenu zaštitu (51,4%). U oblastima gdje je manji broj njih doživio diskriminaciju, ispitanici smatraju da zakonski i institucionalni okviri omogućavaju djelotvornu zaštitu: pravo na porodicu i brak (58,4%), pravo na obrazovanje (47,8%) te pravo na vlasništvo (42,5%).

III 4.4. Pravo na obrazovanje

Većina ispitanika iz reda zaposlenih u institucijama smatra da postojeći zakonski i institucionalni okvir ne osigurava djelotvornu zaštitu u oblastima: pravo na rad i zapošljavanje (59,6%), pravo na socijalnu pomoć i zaštitu (52,6%) te pravo na zdravstvenu zaštitu (40,4%).

Grafikon 23: Stavovi ispitanika koji zakoni iz oblasti socijalnih i ekonomskih prava trebaju biti izmijenjeni i/ili usklađeni sa standardima EU

Kada su u pitanju izmjene ili usklađivanja zakona iz oblasti socijalnih i ekonomskih prava sa standardima EU, najveći broj ispitanika iz reda ranjivih grupa, njih (69,4%) smatra da su potrebne zakonima iz oblasti socijalne zaštite, zatim zakonima o radu (59,6%), zakonima o zdravstvenoj zaštiti i osiguranju (59,4%), porodičnim zakonima (46,7%) te zakonima iz oblasti obrazovanja (43,5%).

Kada je u pitanju potreba o izmjeni i/ili usklađivanju zakona iz oblasti socijalnih i ekonomskih prava sa standardima EU, više od pola ispitanika iz reda zaposlenih u institucijama smatra da su to zakoni iz oblasti socijalne zaštite (63,2%) i zakoni o radu (56,1%).

Zaključak

Najveći broj ispitanika je označio Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (50,7%), kao instituciju nadležnu za provođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije u Bosni i Hercegovini, zatim Ombudsmena i policiju. Kada je u pitanju provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, najveći broj ispitanika navodi ARS BiH, kao odgovornu instituciju, zatim GCFBiH/RS te MLJPiBiH.

Samo 17,2% ispitanika koji su bili izloženi nekoj vrsti diskriminacije u odnosu na navedena prava je prijavilo diskriminaciju, a gotovo polovina ispitanika je bila izložena a nisu prijavili. Najveći broj ispitanika koji su prijavili diskriminaciju, prijavili su je policiji (55,1%), zatim NVO-ima te Instituciji Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine

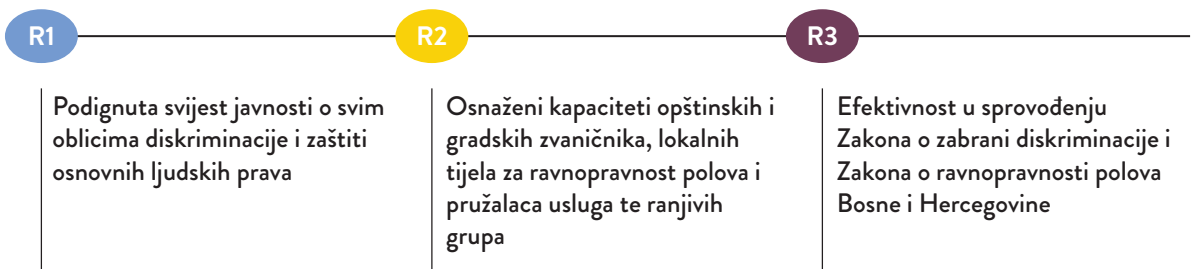
Po pitanju djelotvornosti sudskog sistema zaštite od diskriminacije, obeshrabruje podatak da samo 8,8% ispitanika iz reda ranjivih grupa i 5,8% ispitanika zaposlenih u institucijama smatra da je postojeći sudski sistem zaštite od diskriminacije djelotvoran. Obje grupe ispitanika su u svojim odgovorima kao problem navele da nadležne institucije ne provode zakone, da postoje ograničenja u pristupačnosti sistemu te da se potrebne informacije ne dostavljaju na kvalitetan i odgovarajući način u zajednicama u kojima žive pripadnici jedne od pet ranjivih kategorija.

Kada je u pitanju unapređenje ili usklađenost zakona sa standardima Evropske unije, 62,9% ispitanika smatra da je potrebno da se unaprijedi ili uskladi Zakon o zabrani diskriminacije. Druga dva zakona za koje više od 50% ispitanika smatra da treba unaprijediti ili uskladiti sa standardima Evropske unije su zakoni iz oblasti rada, zdravstvene i socijalne zaštite, zaštite životne sredine te Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici.

IV ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Donošenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini 2003. godine (sa izmjenama i dopunama iz 2009. godine) te Zakona o zabrani diskriminacije 2009. godine (sa novelom u 2016. godine) kreiran je sveobuhvatan pravni okvir za suzbijanje i zaštitu od diskriminacije u Bosni i Hercegovini. Daljim usklađivanjem pravnog okvira, standardi zabrane diskriminacije i ravnopravnosti spolova su postali dijelom već broja propisa u Bosni i Hercegovini. Prema procjenama brojnih stručnjaka kao i prema procjeni Evropske unije ovi zakoni su adekvatni i potrebno je osigurati njihovu dosljednu primjenu. Pred institucijama u Bosni i Hercegovini je stoga zahtjevan i dugoročan zadatak da djelovanjem utiče na uzroke i posljedice diskriminacije. Da bi se to desilo potrebno je osigurati informacije kako bi se naponi i odluke nadležnih institucija bazirale na činjenicama.

Upravo su te pretpostavke bile osnov za kreiranje projekta “EU za ljudska prava i suzbijanje diskriminacije u Bosni i Hercegovini”. Projekt osigurava tehnička podrška Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agenciji za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine i gender centrima vlada Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Instituciji Ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini u smislu prevođenja pravnog okvira u oblasti zabrane diskriminacije i ostvarivanja ravnopravnosti spolova.

Kao prva aktivnost projekta, a sa ciljem stvaranja pretpostavki za provođenje aktivnosti projekta provedeno je Istraživanje o preprekama koje sprečavaju različite društvene grupe u ostvarenju jednakih prava i mogućnosti u Bosni i Hercegovini.

Ovo Istraživanje potvrđuje da je diskriminacija rasprostranjena u Bosni i Hercegovini. Ipak to ne znači da sve grupe imaju ista iskustva sa diskriminacijom. Ispitanici, uključujući i zaposlene u institucijama su mapirali različite grupe kao najizloženije diskriminaciji. Na osnovu analize cjelokupnog uzorka ispitanih predstavnika ranjivih skupina osobe sa invaliditetom su grupa najizloženija diskriminaciji. Prema mišljenju službenika institucija, grupa koja je najizloženija diskriminaciji su LGBTI osobe, zatim Romska nacionalna manjina, žene žrtve nasilja, osobe s invaliditetom te osobe starije od 60 godine.

Meta-analiza je utvrdila da postoje brojne predrasude u općoj populaciji prema ovim ranjivim grupama a posebno prema osobama sa invaliditetom, LGBTI osobama tre prema Romskoj nacionalnoj manjini. Stoga ne iznenađuju stavovi ranjivih grupa koje su anketirane koje su prepoznale svoju izloženost diskriminaciji ali su prepoznavale i izloženost

diskriminaciji drugih ranjivih grupa. Isto tako i predstavnici institucija u skoro istim omjerima iskazuju stavove o rasprostranjenosti diskriminaciji ovih ranjivih grupa.

Za veliki broj osoba koje pripadaju ranjivim grupama diskriminacija je pojava koju doživljavaju svakodnevno. Zabrinjava podatak da četiri od deset ispitanika smatra da društvo u Bosni i Hercegovini uopće nije svjesno postojanja diskriminacije s kojom se suočavaju pripadnici/ce ranjivih kategorija, što ukazuje na problem neadekvatne reakcije nadležnih institucija u pogledu informisanja javnosti o diskriminaciji, niti preduzimanja odgovarajućih mjera zaštite i podrške ranjivim grupama,

Preporuke: Povećati svijest o rasprostranjenosti stereotipa, predrasuda i diskriminacije prema ranjivim grupama

1. Podići svijest šire javnosti o postojanju i raširenosti diskriminacije u BH društvu, uz predstavljanje značaja negativne posljedice koju izazivaju predrasude, stereotipi i izražena socijalna distanca prema ranjivim grupama
2. Provesti opsežnu zagovaračku kampanju usmjerenu prema nadležnim institucijama i donosiocima odluka sa ciljem primjene zakona u praksi i mjera koje će zaštititi i unaprijediti prava ranjivih skupina.

Polovina ispitanika/ca iz reda ranjivih grupa doživjela je diskriminaciju u oblasti građanskih sloboda i političkih prava samo zato što pripadaju jednoj od pet ranjivih kategorija. Najveći postotak ispitanika po kategoriji koji smatra da su do sada bili diskriminirani barem jednom su ispitanici iz kategorije pripadnika LGBTI zajednice i osobe s invaliditetom, sa čime se slažu i institucije. **Višestruka i unakrsna diskriminacija uočava se naročito u slučaju Romkinja, kao i LGBTI osoba.**

Ispitanici iz reda ranjivih skupina su stava da su neravnopravno tretirani u oblasti socijalnih i ekonomskih prava i to u procentu od 56%, a da su najčešće diskriminaciju doživjeli u pravu na socijalnu pomoć i zaštitu (60,4%), na rad i zapošljavanje (57,9%) te na zdravstvenu zaštitu (52,9%). U vezi s pitanjem neravnopravnog tretmana ili isključenosti (diskriminacije) u oblasti kulturnih prava, 17,3% ispitanika smatra da su doživjeli diskriminaciju u oblasti kulturnih prava i to najčešće je diskriminirano pravo na učešće u kulturnom životu zatim pravo na kulturni identitet i upotrebu jezika

S druge strane, ispitanici iz institucija smatraju da neravnopravan tretman nije prisutan u pogledu prava na brak i porodicu osim LGBTI osoba. Ovaj nalaz je očigledan budući da pitanje istostolnih zajednica nije uređeno u Bosni i Hercegovini zbog čega LGBTI osobe ne ostvaruju niz građanskih i socijalnih prava.

Preporuke: Unaprijediti kapacitete nadležnih institucija da prepoznaju uticaj predrasuda i stereotipa u svom radu te da poduzimaju mjere na sprečavanju diskriminacije

3. Izraditi materijale za jačanje kapaciteta nadležnih institucija koji će uzeti u obzir dinamiku između predrasuda i stereotipa prema različitim ranjivim grupama i potrebe za nepristrano postupanje i donošenje objektivnih odluka.
4. Podržati izradu i unaprijediti postojeće interne mehanizme sprečavanja i zaštite od diskriminacije na radnom mjestu uključujući i aktivnosti na jačanju kapaciteta
5. Izraditi analize kojima će se ukazati na nedostatke u pravnom okviru Bosne i Hercegovine koji sprečavaju jednak tretman i jednake mogućnosti za sve osobe uključujući i ravnopravnost spolova te podržati napore na usklađivanju propisa sa Zakonom o zabrani diskriminacije, Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, pravom Evropske unije te međunarodnim i regionalnim standardima u oblasti ljudskih prava i sloboda

Ispitanici iz reda ranjivih grupa ali i ispitanici iz reda zaposlenih u institucijama smatraju da nisu zaštićeni od diskriminacije u pogledu ostvarivanja svojih prava. Zbog toga, ne iznenađuje da ranjive grupe imaju mali stepen povjerenja u rad mehanizama zaštite.

U prilog tome govori da je samo 17,2% ispitanika koji smatraju da su bili izloženi nekoj vrsti diskriminacije prijavilo diskriminaciju, a gotovo polovina ispitanih koji smatraju da su bili izloženi diskriminaciju isto nisu prijavili. Najveći broj ispitanika koji su prijavili diskriminaciju, prijavili su je policiji (55,1%), zatim NVO-ima te Instituciji Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

Kada su u pitanju stavovi u pogledu djelotvornosti sudskog sistema zaštite od diskriminacije samo 8,8% ispitanika iz reda ranjivih grupa i 5,8% ispitanika zaposlenih u institucijama smatra da je postojeći sudski sistem zaštite od diskriminacije djelotvoran. Iako se u pravilu radi o osobama koje nemaju iskustva sa sudskim mehanizmima zaštite, ovaj nalaz potvrđuje da postoji nepovjerenje u djelotvornost pravosuđa. Ovi stavovi su usklađeni sa nalazima drugih istraživanja a posebno su zabrinjavajući budući da su sudovi ključni mehanizmi zaštite od diskriminacije. Analize sudske prakse su pokazale da su sudovi do sada rješavali neke od kompleksnih pitanja diskriminacije te da su osigurali uživanje prava ranjivih grupa.

Očigledno je da te informacije nisu dostupne što su i ispitanici potvrdili smatrajući da postoje ograničenja u pristupačnosti sistemu te da se potrebne informacije ne dostavljaju na kvalitetan i odgovarajući način.

Preporuka: Unaprijediti efikasnost mehanizama zaštite

6. Potrebno je osigurati pristup informacijama o postupku prijavljivanja slučajeva diskriminacije, načinima djelovanja institucija prema njihovim nadležnostima, pravima u postupku zaštite od diskriminacije. Ove informacije moraju biti prilagođene i pristupačne različitim ranjivim grupama.
7. Osigurati informacije o nadležnostima institucija koje mogu pružiti zaštitu od diskriminacije.
8. Sa ciljem smanjenja nepovjerenja u rad institucija, potrebno je afirmirati uspješne primjere ostvarenja zaštite od diskriminacije putem kampanje, obuka, priručnika i praktikuma.
9. Potrebno je poduzeti mjere na jačanju kapaciteta institucija, kroz ciljane i tematske edukacije o primjeni postojećih mehanizama za zaštitu od diskriminacije sa ciljem pružanja efektivne podrške ranjivim skupinama.
10. Potrebno je razviti mehanizme (smjernice, protokole i sl.) postupanja u slučaju prijavljivanja diskriminacije za nadležne institucije.
11. Nastaviti aktivnosti na jačanju pružaoca besplatne pravne pomoći (institucionalni i NVO) i pravne pomoći (advokata) kako bi se osiguralo da zahtjevi za zaštitu od diskriminacije budu adekvatno argumentovani.

LITERATURA

1. Alternative Raport od Nongovernmental Organizations from the Bosnia and Herzegovina to GREVIO Group, 2019.
2. Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i Hercegovini, OSCE, 2018.
3. Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom (My Rights, 2019)
4. Anketa percepcije građana u Bosni i Hercegovini 2018, MEASURE-BiH, 2019
5. Annual Report on the Results of the Activities of the Institution of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina for 2018;
6. Annual Report on the Results of the Activities of the Institution of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina for 2020;
7. Bilten sudske prakse u oblasti rodno zasnovane diskriminacije na radu (sa dodatkom prakse Evropskog komiteta za socijalna prava i Institucije ombudsmana za ljudska prava u Bosni i Hercegovini). 2021. Helsinški parlament građana Banjaluka
8. Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2022. uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija Saopštenje o politici proširenja EU-a za 2022
9. Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti (2019). OSCE
10. Dobrobit i sigurnost žena – Izvještaj o nalazima, OSCE (2019)
11. Izvještaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, 2020.
12. Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u Bosne i Hercegovine u okviru procesa Peking +25, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Gender centri Republike Srpske i Federaciji Bosne i Hercegovine, 2019.
13. Manual for the conduct of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina in cases of discrimination;
14. Mid-term work plan of the Institution of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina 2021 -2023;
15. Narandžasti izvještaj 6: Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2020. godini, Sarajevski otvoreni centar

16. Opinion of the Ombudsman Institution of Bosne i Hercegovina No. 95/20, Official Gazette Ž-SA-06-293 / 20 of June 3, 2020
17. Recommendations of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina regarding the protection of human rights of vulnerable categories of citizens no. Oi-K-SA-55/20 dated 31.03.2020. years;
18. Report to the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) no. Oi-K-SA-109/19 dated July 22, 2019. years;
19. Rodna ravnopravnost u Republici Srpskoj; Istraživanje javnog mnjenja, Gender Centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske, 2012.
20. Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini, 2019, Helsinški parlament građana Banja Luka
21. Rozi izvještaj 2021., Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, Sarajevski otvoreni centar, 2021.
22. Socio-ekonomski položaj lezbijki, gej, biseksualnih, transrodne i inter seksualnih osoba u Bosni i Hercegovini, Sarajevski otvoreni centar, 2021.
23. Special Report on the Situation of the Rights of Persons with Intellectual and Mental Disabilities in Bosnia and Herzegovina;
24. Specijalni izvještaj o efikasnosti zakonskih rješenja o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini (2021). Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine
25. Submission to the United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities - Review of the state of the rights of persons with disabilities in Bosnia and Herzegovina for the purpose of compiling a list of issues for Bosnia and Herzegovina no. Oi-K-SA-88/19 dated 27 May 2019. years;
26. Vodič za primjenu izmijenjenog i dopunjenog Zakona o zabrani diskriminacije
27. Pregled izmjena i dopuna sa objašnjenjima i odgovorom pravosuđa Bosne i Hercegovine, Sarajevski otvoreni centar, 2017. godina

